

על הפרשה

יום הכיפורים

מחשבה ומוסר

סוגיות ועיונים

אהרן קופמן

052-7624467

7624467@gmail.com

אשמח לקבל הערות והארות

מחשבה ומוסר

סעודה מפסקת

סיפר הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל, שפעם הזדמן לו לראות את הגרי"ל חסמן זצ"ל בעת שאכל סעודה המפסקת בערב יוהכ"פ, ובעוד שאנו אוכלים לתיאבון מפחד התענית וחושבים לשם מצוות אכילת תשיעי, הרי שהגרי"ל אכל חלה ומרק, ודמעות זולגות מעיניו טיפה אחר טיפה ונבלעות בצלחת המרק. ובעודו טובל את החלה במרק, היה נראה מדוב דמעותיו, כי אין צלחת מרק עם דמעות לפניו, רק צלחת דמעות עם מרק, וחורטה בלבי הרגשת הפחד והאימה ברגעים האלו.

"שובה ישראל עד ה' אלקיך"

כתוב במדרש רבה (וישב, ד) על הפסוק "וישב ראובן אל הבור", והיכן היה, היה בשקו ותעניתו. אמר לו הקדוש ברוך הוא מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה, חיך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה, ואיזה זה הושע, שנאמר (הושע, יד) שובה ישראל עד ה' אלקיך.

הקשה הגאון ר' איצ"ל בלזר זצ"ל (כוכבי אור, עג), לכאורה יפלא מה החידוש שאמר הושע שובה ישראל, ונקרא שהוא פתח בתשובה תחילה, וכי הושע חידש את דבר התשובה, הלא הוא מפורש בתורה.

וביאר זאת בעמקות נפלאה, מנהג העולם שאם מישוהו גידף וקילל את אחד מגאוני וצדיקי הדור ומפורסם בכל העולם חסידותו, כאשר בא לבקש ממנו מחילה, הרי אינו מסוגל לראות את פניו ולהתנצל בפניו מפני הבושה, ואם יעשה זאת הרי בהכרח שזה על ידי כפיה על יצרו. ואם כן על אחת כמה וכמה כשבאים לבקש מחילה מלפני מלך מלכו של עולם, כמה בושה צריכה להיות לאדם לומר חטאתי.

אבל הרגשה זו של בושה הוא רק למי שיודע ומרגיש שהוא עומד לפני המלך ממש, אבל מי שאינו מרגיש כך, הרי הוא כמי ששולח מכתב לחבירו לבקש ממנו מחילה שאין בוש בכך. ובדורו של הושע היו צדיקים גדולים שהרגישו את הבושה ולא יכלו לעמוד ולבקש מחילה מלפני המלך, ולכן הקב"ה שלח את הושע שהיה נביא לומר להם שיחזרו בתשובה, וזו פעם ראשונה בתורה שהקב"ה מבקש מהאדם שיחזור אליו, וזה מפחית את הבושה, וכמו שאם אותו אדם גדול היה קורא על ידי שליח את המגדפו שיבוא אליו, שעל ידי כך יקל מעליו לבקש ממנו מחילה, כמו כן הושע הנביא שהוא מביא את דבר ה' שקורא לחזור אליו, אם כן כבר יקל מעלינו לעשות תשובה.

"שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך"

ביאר הגרי"ל חסמן זצ"ל, רק כשתרגיש "כי כשלת בעונך", ותכיר בחוש כי תעית בדרכך, רק אז תתעורר לשוב באמת אל ה' אלקיך.

וזה מה שאמר רבי אליעזר (שבת קנג, א) שוב יום אחד לפני מיתתך, ושאלו תלמידיו, וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להן וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה.

ומדוע היה צריך להזכיר את יום המיתה, והלא בכל יום צריך לחזור בתשובה. אלא שרק על ידי ציור כזה שהאדם נמצא ממש סמוך למיתתו, זה מעורר אצלו את הכח בחוש לחזור בתשובה, כיון שמרגיש שזה יומו האחרון, ולכן צריך לשוב בכל יום כיון שאינו יודע מתי יומו האחרון.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום כי קרוב אליך הדבר מאד"

וכתב הרמב"ן, שהמצוה הזאת היא התשובה, והיא קרובה אל האדם, שיכול לעשותה בכל עת ובכל מקום, כי היא "בפיך ובלבבך".

ולכאורה אנו רואים ההיפך, שקשה מאוד לקיים את מצות התשובה.

ביאר **המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל**, שבאמת הקושי לקיימה הוא כתוצאה דוקא מצד שהיא קרובה לאדם. כי התשובה מקורה בפנימיות נפשו, ואין הוא יכול להסתייע מאחרים לחזור בתשובה, כי איננה רק התנהגות באופן אחר שיכול להתנהג כפי סביבתו, אלא היא מדה בכוחות נפשו שמתחרט על מעשיו ומתאונן על מצבו, וזהו דבר שתלוי בכל אדם באופן יחיד, שמבין את רוע גורלו, ולכן קשה מאוד לעשות תשובה, כי אין לאדם כל סיוע ועזר חיצוני, אלא הכל תלוי רק בו.

נמצא שכיון שהתשובה קרובה לאדם "בפיך ובלבבך" היא גורמת לקושי לקיימה, כי הכל תלוי אך ורק בלבו בלבד.

שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה

כתב **המשך חכמה**, ידועים דברי הגר"א שפירש מהו "דין וחשבון", ש"דין" הוא על העבירה שעשה, "וחשבון" הוא על המצוות שהיה יכול לעשות בעת שעשה העבירה.

ולפי זה תסמך שערות אנוש ביום הכיפורים, שהרי אמרו חז"ל (יומא פה, ב) שאם שב בתשובה, יוהכ"פ מכפר גם על חמורות, ובלא תשובה גם על קלות אינו מכפר. ואם כן כמה גדול ה"חשבון" שביום שנענה בו גם היחיד, ואין השטן שולט עליו, כמאמרם "השטן" - בגימטריא שס"ד, ונקל לעשות תשובה, ובדבר קל יוכל לזכות לחיים הנצחיים ולהיות אהוב למקום. ואם חלילה לא עשה תשובה יוכל להיות העונש על ה"חשבון" - היינו העדר עשייתו התשובה - כמו שייענש על כל חטאיו, ואפשר יותר מהם, והאחרון הכביד.

וכאשר ברך ברכת "שהחיינו", שזה באמת שמחה אמיתית שהקב"ה נתן יום סליחה לכל פשעי בני אדם להסיר מעליהם השטן, ויאות לברכו ולהודות לשמו על גודל רחמיו מצדו יתברך. אולם אם לא שב אדם מדרכו הרעה, מוטב לו שלא היה יום הקדוש הזה, ומוטב לו שנהפכה שליתו על פניו בערב יום הקדוש הזה, כי היום הזה הכפיל עוד ענשו לבלי קץ בעונש "חשבון" - העדר התשובה. על זה ידו כל הדוים.

אל תשליכנו לעת זקנה ככלות כחנו אל תעזבנו

המשיל על כך הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל, משל לחיילים שברחו מעבודת הצבא לחוץ לארץ. כעבור עשרות שנים קם מלך חדש והוציא כרוז חנינה לבורחים, בתנאי שישובו וימלאו את חובת עבודתם בצבא, והנה בא איש זקן ותשוש כח וביקש ליהנות אף הוא מחנינת המלך, והביע את נכונותו לעבוד בצבא. אבל הפקידים הממונים שהסתכלו בגוף השחוח מזקנה, לעגו לו ואמרו לו, עכשיו אתה נזכר לבוא? הרי לא תצליח באף מלאכה.

זעק ר' איצ'לה ואמר, כמה צריך לחזור בתשובה בגיל צעיר, שעדיין יש כח ביד האדם והוא עדיין ראוי לאיזה מלאכה, ולא לחכות ולהמתין לימי הזקנה שישאלו אותו "מה עכשיו אתה נזכר לבוא?".

י"ג מידות

אמרו חז"ל (ראש השנה יז, ב) אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם.

המשיל על כך החפץ חיים זצ"ל, לאדם שהשכיר עצמו לעבודה בבית חרושת, ובעל בית החרושת רשם לאותו אדם על נייר את אשר מוטל עליו לעשות, לאחר ימים מספר בא אותו פועל לבקש את שכרו, אמר לו בעל הבית מה עשית, אמר לו הפועל, בכל יום קראתי מן הכתב את אשר כתבת לי, אמר לו בפתק כתבתי לך את אשר עליך לעשות, אבל הקריאה בלבד אינה כלום.

הוא מה שאמר הקב"ה למשה רבינו, כל זמן שישראל חוטאים שיעשו לפני כסדר הזה, ולא נאמר שיאמרו לפני, אלא צריך לעשות ולהתנהג באותן י"ג מידות של רחמים, ולהדבק באותן מדות של הקב"ה, מה הוא רחום אף אתה רחום, אבל בקריאה בלבד של אותן י"ג מידות, בכך אין הקב"ה מוחל לישראל.

על חטא שחטאנו "לפניך"

ביאר הגאון ר' משה רוזנשטיין זצ"ל (משגיח ישיבת לומז'א), כשאנו מרגישים שאנו עומדים לפני הקב"ה אז מכירים בחטאים, אבל אם לא מרגישים שנמצאים לפניו כלל, אין תביעה אלא על חטא אחד שברחנו מהקב"ה.

וכמו חייל שנמצא בצבא בלבוש מדים, שתובעים ממנו שלא יהא חסר לו כפתור בבגדו או שנעליו אינם מצוחצחות, ועל כל דבר הוא נענש, אבל אם הסיר את הבגדים וברח מהצבא, אין תובעים אותו אלא על החטא הגדול שברח מן הצבא והסיר מעליו את עול המלכות.

כך האדם אם מקבל על עצמו עול מלכות שמים, אז יש מקום למנות חטאים, ולכן כשבא האדם להתודות על חטאיו, צריך ראשית לשוב לעבודת המלך, ורק אחר כך להתודות על חטאיו.

על חטא שחטאנו לפניך ב"תמהון לבב"

ביאר הסבא מקלם צ"ל, עד כמה הראיה עושה רושם באדם, ולפעמים אדם רואה איש עשיר יושב שליו ושאנן בנוח, מיד עוברת ברעיונו מחשבה, הנה אלו החיים, ומחשבות אלו מכים שורש בלבו של אדם, והן שורש פורה ראש ולענה העלולות לתת את אותותן במשך הזמן, ולכן על האדם לעמול ולעקור מחשבה זו ממנו.

וזהו "תמהון לבב" מלשון תמיהה והתפעלות, ואם אדם משאיר בקרב נפשו התפעלויות אלו ואינם מסירים מליבו, זהו חטא.

רחמנא לבא בעי

כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות, מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בינוני. (רמב"ם תשובה ג, א).

ויש להבין היאך יתכן שעבירה אחת מבדילה את האדם מצדיק לרשע, ומהשכר הנצחי של הצדיק מקבל הוא עונש של רשע מחמת עבירה אחת.

וביאר הגרי"ל חסמן צ"ל, שמצאנו פתח להבנת דבר זה על פי דברי ר"ת בספר הישר (פרק ז) "וכשירגיל הנפש ימים רבים בזה, צריך שישקול נפשו לדעת אם הוא צדיק או רשע, וישים נפשו כמו לשון המשקל בין שתי הכפות, ואם יראה אותה כי נחלשה מאד מן העבירות הקדמוניות ואינו נכסף להן כבתחילה והוא נכסף למעשים הטובים אשר החל ללמוד, יאמין וידע כי מצא בעיני אלקיו חן ועלה זכרונו לטוב ונכלל לכת החסידים. ואם יראה כי עוד התאווה החזקה לא נחלשה ונכסף אליה עוד והמעשים הטובים לא יכסוף אליהם, ידע כי לא מצא חן בעיני אלקיו ועוד לא נפתחו לו שערי תשובה ועל כן ישתדל ויוסיף עבודתו".

אם כן פתח לנו ר"ת פתח לשער מי נקרא בשמים צדיק ומי רשע, ויש להתעורר מזה הרבה, שכמה האדם היה משתוקק לראות את משקל זכויותיו, ולפי דברי ר"ת בנקל יוכל לעשות זאת, על ידי שירגיש למה הוא נמשך יותר, האם אל התאוות הגשמיות או לדברים רוחניים, ובמה הוא מכויף יותר. והתבוננות זו מבהילה כל בר דעת.

ולכן עיקר התשובה היא שירחיק את תשוקתו מענייני עוה"ז, וימשיך את לבו לשמים, ואז יקרא צדיק.

משלו הנוקב של ר' לייב טארלער

כתב החיי אדם (כלל קמג), והנה ההמון חושבים כששבים ביום הכיפורים נתכפר להם הכל, ועל סמך זה הם עושים עוונות בכל השנה כאילו הם ברשות עצמן, ועומדים ביום הכפורים כל היום והלילה ואינם מגביהים ידיהם כלל, וכיוצא בדברים אלו בסיגופים ותעניות, ובכל השנה הם עושים נאצות ותועבות גדולות.

ועליהם אמר המוכיח הגדול ר' לייב טארלער זלה"ה משל נאה. ואמר, שפעם אחת נתאכסן אצל בעל בית אחד וביקש ממנו למחול לו שאינו יכול לכבדו כראוי, ואמר לו אמת כי יש לי איזה אווזות שאשביע אותם לפטם, אבל הן כחושות עדיין ואינן ראוין להתכבד. ויהי היום,

לאחר איזה חדשים, נזדמן עוד לאותו פונדק, וקבלו הבעל הבית בסבר פנים יפות, ושחט אווז וכבדו. וכשישבו לאכול אמר לו הבעל הבית, זו מן האווזות שאמרתי שהן כחושות. ואמר לו המוכיח, הלא אי אפשר לפטם אווז רק ערך ג' או ד' וה' שבועות וזה כבר זמן רב. והשיב שכך אני עושה, כאשר האווז כבר מפוטם באופן שאי אפשר לה עוד לאכול, אין אני נותן לה לאכול כמה ימים, ועל ידי התענית אז יכולה לחזור ולאכול, וכן אני עושה לה תמיד עד זמן שאני רוצה לאכלה.

וכן הוא הנמשל לדרכו של היצר הרע, כמו שכתוב (משלי ז, כב) "הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבוא", והיינו, שהשור קודם השחיטה מפטמים אותו, והשור סובר שהוא לטובתו ובאמת הוא לרעתו.

וכאשר ירבה אדם לפשוע הרבה עד שלא נשאר בו שום ניצוץ קדושה, אזי מפתה אותו להתענות בסיגופים ותעניות ולשוב בתשובה ואז הוא כקטן שנולד, ואז כשיחזור לחטוא הוא חוזר ליתן בו כח. ולכן אל יסמוך האדם על זה ויהיו כל ימי השנה אצלו כמו ימים נוראים.

זדונות נעשות לו כשגגות

אמרו חז"ל (יומא פו, ב) גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות. וביארו שהוא בתשובה מיראה.

ויש לבאר איך על ידי תשובתו נעשה דבר ממוצע כזה, והחטא נהפך לשוגג.

ביאר זאת הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל, שהנה כתב המסילת ישרים (פרק כד) שיש ביראת שמים ב' חלקים. יש יראת הרוממות ויש יראת העונש, ואף ביראת הרוממות יש ב' מיני יראה, יש יראת הרוממות עצמה והיא בשעת המעשה או בשעת העבודה, שאז יבוש ויכלם ירעש וירעד מפני רום כבודו יתברך, או בשעה שמזדמנת עבירה לפניו והוא מכיר בה שהיא עבירה, שיעזוב מלעשותה למען אשר לא יעשה דבר למרות עיני כבודו ח"ו. אך יש בה עוד יראה משום יראת החטא, והיא בכל עת ובכל שעה, ובכל רגע הוא ירא פן ישל ויעשה דבר או חצי דבר שיהיה נגד כבוד שמו ית', ועל כן נקראת יראת חטא, כי עיקרה יראה מן החטא שלא יכנס ויתערב במעשיו מחמת פשיעה והתרשלות.

ונמצא שכדי שאדם יזהר מלעבור על עבירות אף בשוגג, צריך שיהיה לו יראת החטא, ויהיה תמיד חרד ודואג בכל רגע אף בשעה שעוסק במצוה. אבל יראת העונש לא תוכל להוסיף כח להיות נזהר אף בשוגג. ולכן יראה זו של יראת החטא היא נמנית אחר כל המדרגות.

נמצא שע"י יראת העונש יוכל האדם להיות נזהר רק ממזיד, ולא משוגג. ולכן מובן שמי ששב מיראת העונש, הוא תשובה רק על המזיד, ולא על השוגג, כי משוגג אינו בטוח גם על להבא, א"כ לכל הפחות העוונות הם בבחינת שוגג, כי אף אם היה לו יראה זו מתחילה, היה נכשל בשוגג.

תורת התשובה

חז"ל (פסחים נד, א) מנו שבעה דברים שנבראו קודם בריאת העולם, ואחד מהם היא

התשובה.

ולכאורה דבר זה צריך ביאור, שאם תשובה באה לתקן ולמחוק את החטא, אם כן למה נבראה התשובה קודם בריאת העולם, כשלא היה עדיין ענין חטא בכלל.

למד מכך **המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל** יסוד גדול בענין התשובה, כי היא מדה בפני עצמה, ואין לה שייכות לחטאים, אלא היא דרגה גבוהה מאוד הקרובה ביותר להקב"ה, וכמו שאמרו שהיא מגעת עד כסא הכבוד. וכשאדם נמצא בכזה מצב של דביקות לה' זה סיבה למחול לו על חטאיו.

וכן יש להוכיח זאת מהדימוי של תשובה לקרבנות, וכמו שקרבנות הם ענין בפ"ע אלא שהם גם מכפרים על החטאים, כמו כן הוא ענין התשובה, שהיא מעלה בפ"ע, אלא שהיא גם מכפרת על החטאים.

ותשובה קרבתה לה' יותר אף מן התורה, שהרי תורה מגני ומצלי בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה, אבל זה רק עד החטא, ולאחר החטא שוב אין התורה מגינה עליו, שהרי שאלו את התורה מה תהא על הנפש החוטאת ואמרה שיביא קרבן ויתכפר, וזה רק על חטא בשוגג. והנה אף שהתורה "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", אין לה שום הצלה על חטא, ורק מעלת התשובה היא יכולה למחול ולכפר על החטא.

והוסיף לבאר לפי זה, מדוע רבינו יונה כתב בשערי תשובה פרק שלם של כללי המצוות, וכי מה ענין שלהם לתשובה, והלא גם בלי תשובה צריך לדעת מחומר מצוות עשה ול"ת, כי אין אפשר לשמור את התורה מבלעדי זאת.

אלא, שזה יסוד הדברים הנ"ל, שמדת התשובה היא באמת מדה כוללת ומקפת עוד יותר מהתורה, והיא מחייבת לכל התרי"ג מצות שבתורה. ונמצא לפי זה חידוש גדול, שלאחר החטא אין האדם יכול להסתפק בשמירת התורה והמצוות מצד תורה לחוד, מפני שתורה היא רק עד החטא, ולאחר שחטא מוכרח הוא ליכנס במדת התשובה, שרק היא המכפרת ומכלה את החטאים, והיינו שכל התורה והמצוות צריכים להמשך אצלו ממדת התשובה.

נמצא שמתשובה צריך לצאת קבלת התורה חדשה, שכל התורה והמצוות משתנים אצל האדם בהכנסו בתשובה, וזהו שהראה לנו רבינו יונה בספרו "שערי תשובה" שהעמיד לכל התורה והמצוות, והראה לנו מהלך הדברים איך שממדת התשובה נמשכים כל התורה והמצוות, שזהו יסוד התשובה, שתורה חדשה הוא צריך לקבל.

אתה נותן יד לפושעים

כתב **רבינו יונה** (שערי תשובה א, א), והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו, שנאמר (דברים ל, ב) "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך". ואומר בגוף הענין (דברים ל, ו) "ומל' את לבבך ואת לבב זרעך" להשיג אהבתו.

אמר על כך **הגאון ר' איצ"ל בלזר זצ"ל**, שהאדם יכול לדעת אם זכה לסליחה ומחילה ביוהכ"פ או שלא זכה, כי אמרו חז"ל שעבירה מטמטמת לבו של האדם, ואם תסור העבירה

הרי בהכרח יסור גם טמטום הלב של העבירה, ולפי זה הרי אם יראה האדם בעצמו לב זך בלי טמטום זה סימן שנמחלו עוונותיו, ואם ח"ו מצב לבבו הוא כמו לפני יוהכ"פ, הרי ברור שלא נמחלו לו עוונותיו ח"ו.

תשובה - העסק עם החטא

עורר **המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל**, שענין התשובה הוא דוקא העסק עם החטא עצמו. והביא בשם **מרן הגרי"ס זצ"ל**, שעיקר יום הכיפורים הוא ענין התשובה, והנה כל היום הוא יושב בבית הכנסת בתעניתו ובתפילתו, והוא נמצא במצב אחר לגמרי מהמצב אשר היה בזמן החטא, ואיך הוא יכול לחזור בתשובה כלל, והרי התשובה צריכה להיות באותו הזמן ובאותו המקום שהיה החטא.

ואמר על כך מרן הגרי"ס, כי אין באמת עצה אחרת, וצריך האדם ביום הכפורים לצייר עצמו בכל חטאיו שעבר עליהם, ולחשוב עליהם איך היה עושה עכשיו אם יבואו נגדו אותם החטאים עצמם, ודוקא אז יעשה תשובה ויתודה עליהם ויבטלם.

וסיים המשגיח, שודאי נוראים הדברים, שביום הכיפורים באמצע שמונה עשרה, שכולו אפוף ברוח קדושה וטהרה, דוקא אז הוא צריך במחשבתו לחזור לכל הטינוף של החטא ולציירו במחשבתו, כי אין עצה אחרת לתשובה אלא רק על ידי העסק עם החטא עצמו, ולא יעזור לו שום קבלה לעתיד אם לא יעקור את כל הרע ממחשבתו, ולשם כך צריך לצייר בדעתו את כל החטא עם תועבותיו וטינופיו.

אין תשובה ללא קבלה ללמוד מוסר

המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל אמר משמו של **הסבא מקלם זצ"ל**, שמי שאינו מקבל על עצמו ביום כיפור ללמוד מוסר, אין יוה"כ מכפר לו על עוונותיו.

וביאור הדברים הוא כפי שכתב מרן הגרי"ס זצ"ל (איגרת, יד), "אם כי הנסיון יורנו להיות עובד ה' ית"ש גם במדרגה נישאה בלי לימוד המוסרי, אכן ההתהפכות מרע לטוב בלי מוסרי היא כמו בקשת הראיה בלי עין ושמיעה בלי אוזן". ולכן אם רוצה לחזור בתשובה חייב לקבל על עצמו ללמוד מוסר, שאם לא כן לא יוכל להפוך לטוב.

וכתב **הברכי יוסף** (או"ח א, ט) "ראוי לכל ת"ח שיקבע עת כפעם בפעם ללמוד בספרי מוסר, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול, ואידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה, קרוב שיגבה לבו".

הפותח שער לדופקי בתשובה

סיפר **הגאון ר' שלמה היימן זצ"ל**, ששנה אחת אמר סליחות ביום הראשון של עשרת ימי תשובה בראדין, וקודם הסליחות לפי בקשתו של החפץ חיים זצ"ל עלה הגאון ר' נפתלי טרופ זצ"ל לדרוש בדברי התעוררות. וכך אמר:

בפיזי הסליחות אנו אומרים "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", והביאור בזה הוא, שעני

שעוד יש בידו שווי כל שהוא אינו דופק על הדלתות, כי הוא מתבייש, ולכן בשעה שהוא בא לפתח הרי הוא משתעל וכדומה כדי שדרי הבית ירגישו בו ויעניקו לו דבר מה, אבל עני שלא אכל כמה ימים והוא רעב ממש, ערום ויחף, אינו יכול להשתלט על רגשותיו ולהתעסק ברמזים, הוא דופק על הדלתות וצועק "הצילו"!

שמחת כפרת העוונות

אמרו בתענית (כו, ב) לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, ובגמ' (שם ל, ב) ביארו, ששמחת יוהכ"פ היא מצד הסליחה ומחילה שבו.

וכן כתב **רבינו יונה** (שערי תשובה ד, ח) בטעם הראשון שהתורה ציותה לאכול בתשיעי "כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו".

נוהג היה **הסבא מנובהרדוק זצ"ל** לדבר בליל יום הכפורים על ערכה של התשובה, והיה מרבה לצטט את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ז, ו) "אמש היה זה שנאו לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד". כה היה מדבר בהתלהבות של קדושה, ומידי דברו היה מסתכל דרך החלון השמימה לראות אם הגיע עת צאת הכוכבים, וכשראה כי בא הלילה אמר בהתרגשות: "עכשיו אנו כבר מחודשים".

מסופר על **המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל**, שפעם לפני תפילת נעילה יצא המשגיח לחדרו הסמוך להיכל הישיבה, ובחור אחד התעניין לשם מה יצא המשגיח לפני תפילת נעילה, וכשהטה אוזנו לדלת החדר, שמעו רוקד ושר ומוחה כף אל כף בניגון, ושמח שמחה עצומה על כפרת העוונות.

והגאון ר' משה שווב זצ"ל (משגיח ישיבת גייטסהד) סיפר, כשלמד בישיבת ברנוביץ, עם תום תפלת ערבית של מוצאי יום כיפור, היו הבחורים יוצאים בריקוד של שמחה, והיו רוקדים ורוקדים, עד שכחצי שעה אחרי שהחלו הריקודים היו ראשי הישיבה דואגים לבריאותם ומאיצים בהם ללכת לשבור את הצום. כל כך היתה השמחה בחוש על כפרת העוונות שזכו, עד שלא שמו לב לרעב המטריד.

שובו שובו מדרכיכם הרעים

עורר **המשגיח הגרי"ל חסמן זצ"ל**, שהנביא יחזקאל לא אמר שובו ממעשיכם הרעים אלא "מדרכיכם", כי באמת כל מעשה חטא ועון ואפילו הקל ביותר, אינו מעשה בודד אלא נובע ממקור ושורש בלבו של אדם, שהלך בדרך רעה ולכן נכשל בחטא, ולכן עליו לשוב מ"דרכו" הרעה.

ומה המה הדרכים הרעים? - הם המדות הרעות, הם המה מקור כל הרעה, הם הגלגלים המסובבים והדוחפים את האדם לבאר שחת ר"ל, ולכן האדם הרוצה לשוב באמת עליו לפנות בעיקר אל מקור מעשיו הרעים, הלא המה מדותיו המגונות, וכשיתקן המדות יתוקן הכל.

והמשיל על כך, משל לשני אנשים שנתפסו למלכות עבור התעסקם במטבעות או בשטרות מזויפים, וכשהביאום לשופט ופסק את דינם, חרץ את משפטו של אחד מהם בעונש קשה

בהרבה מן השני, ויתמהו האנשים ושאלו, אדרבה הרי אצל השני מצאו אלפי שטרות מזויפים, משא"כ אצל הראשון ולמה החמיר בענשו של זה יותר, אבל התשובה היתה בפשטות, כי אצל הראשון מצאו את המכונה והדפוס אשר משם מקור כל השטרות והמטבעות ההם. וכן הדבר הזה שהמדות בלב אדם המה שרשי כל החטאים - המכונות לכל העבירות.

גדר החרטה

אמר **המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל**, שלפעמים יש לאדם חרטה על העבירות שעשה, וכגון ביטול תורה או לשון הרע, שמתחרט "מה עשיתי" "בזבזתי זמן לבטלה" או "דברתי סתם בלי כל תועלת והזקתי לזולת", אולם אינה חרטה אמיתית, כי רבינו יונה כתב שהחרטה היא "בין לבבו כי רע ומר עזבו את ה' וכו' ויאמר בלבבו מה עשיתי, איך לא היה פחד אלוקים לנגד עיני". והיא החרטה האמיתית, על ההתרחקות מה' וחסרון הרגשת מלכותו, ולא חרטה סתם מעצם העבירה, ובשביל להתחרט באמת צריך להתחזק ראשית ביראת ה' והכרת גדלותו, ועל ידי כך יבוא להתחרט על מה שעשה.

יעזוב רשע דרכו

אמרו חז"ל (שוחר טוב תהלים, לח) "התחילו ישראל אומרים" "כי עונותינו רבו למעלה ראש" (עזרא ט, ו), אמר ר' יצחק, משל לאדם שהיה עובר בנהר, והיו רגליו שוקעות במים, והמשאוי על ראשו, אמרו לו העבר המשאוי מעליך ואתה שולף את רגליך, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מפני מה אמרתם "כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני" (תהלים לח, ה), "יעזוב רשע דרכו" (ישעיה נה, ז), הניחו מעשיכם הרעים ואני מרחם אתכם, שנאמר וישוב אל ה' וירחמהו".

הקשה **הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל** על הבנת המשל, הרי יעצו לו עצה להעביר את המשא מעליו ואז יהיה לו קל להוציא את רגליו מהמים, ולכאורה היא עצה מאוד פשוטה, ומדוע הוא לא חשב על זה לבדו. וכן צ"ב מהו סוף דברי חז"ל "ואני מרחם אתכם", ודבר זה אינו מבואר כלל במשל.

וביאר, שהנה בכמה מקומות ומדרשים מבואר כי התשובה הוא דבר כבד מאוד, עד אשר ישלים האדם כל גדרי התשובה ויהיה נסלח, ומאידך מצינו כי אפילו רק הרהור תשובה הוא רושם גדול, וכדברי חז"ל "גדול כחה של תשובה, שכיון שאדם מחשב בלבו לעשות תשובה מיד עולה ועומדת לפני כסא הכבוד", ואיך יתכן כי ברגע אחד יעשה אדם תשובה גמורה שיעיד עליו יודע תעלומות, והיכן החרטה והיודוי והדמעות והזעקה, והמרירות.

אלא שבאמת שניהם אמת, כי לתשובה יש תחילה וסוף, כל תשובה אי אפשר בלא הרהור תשובה מתחילה, שיפול בדעת האדם כי רע ומר דרכו, ומתחרט, ורוצה לקבל עליו עול העבודה על להבא, ולעסוק בדרכי התשובה, וההתעוררות הראשונה הזאת היא הרהור תשובה, וזה נחשב מאד בעיני הבורא ית"ש, עד אשר המחשבה הזאת עולה תיכף לפני כסא הכבוד, ואף כי ההרהור הראשון היא ערומה מכל, בכל זאת היא חשובה מאד, אלא שאח"כ מוטל על האדם

לעסוק בדרכי התשובה ולקיים הכל, עד אשר ינזר מן החטא לגמרי.

ומה שגדול כח ההרהור הראשון שעולה לפני כסא הכבוד, הוא מפני שאף שמייעין משמים לאדם לשוב מחטאו, אבל דבר אחד נשאר לפני האדם לבד בלא סיוע כלל, והוא "התעוררות הראשונה" לדרכי התשובה - להתחרט על מה שעשה - ולהיות נכסף לעשות תשובה, על זה אין סיוע כלל ממרום, ורק בידו הבחירה להתעורר. ורק לאחר שהאדם מתעורר מעצמו, מסייעין אותו אח"כ להשלים את כל דרכי התשובה.

וזה נרמז במשל, שהיה שקוע במים יחד עם המשא שעליו, ורצה שאחרים יעזרו לו, ועל זה השיבו לו, שראשית יוריד בעצמו את המשא שעליו ואז יוכלו לשלפו מהמים. וכן הוא בתשובה, שאת ההתחלה האדם צריך לעשות בעצמו, ולהוריד ממנו את משא העוונות, ועל זה אין לו סיוע כלל משמים, אבל אח"כ הקב"ה יעזור לו - "וישוב אל ה' וירחמהו".

על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון

יש לבאר מדוע צריך לשוב מחטאים באונס, והלא אונס רחמנא פטריה.

ענה על כך **הגאון ר' חיים זייצ'יק זצ"ל**, וביאר עפ"י הסברו של מרן הגרי"ס זצ"ל את מאמר חז"ל (סוכה נב, א) "לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה, הללו בוכין והללו בוכין, צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה". וביאר הגרי"ס, (אור ישראל, ח. וביתר ביאור בכוכבי אור, נט), שלכאורה כל מה שהאדם נשתרש בחטא, הנסיון יותר גדול, ויקטן העונש, אך באמת, זה היצה"ר, המשיך האדם בעצמו ואין בדין להקטין מעשה החטא. וכן הוא במצוות, כל מה שהאדם מתחזק לילך בדרכי ה' ובא עד אשר ימשול ברוחו, יקל לו העבודה, ולכאורה יקטן השכר, אך זה אינו, כי זה היצר הטוב המשיך בעצמו, וזה חלק עמלו. וזה מה שאמרו "רשעים נדמה להם כחוט השערה" - היפך דמיונם, כי מראים להם את ההתחלה. וכן לצדיקים נראה להם כהר ג"כ היפך דמיונם.

והנה לפי זה רואים אנו כי הרשע שמורגל מרצונו לתרץ לעצמו שהוא אנוס, ואין ביכולתו בשום אופן לעמוד נגד יצרו ואין בכוחו לעמוד בנסיונות קשים כאלו, ובזה הוא רוצה לפטור את עצמו בטענת אונס, אבל הקב"ה היודע תעלומות בני האדם מראה לו את האמת שהוא בעצמו אנוס את נפשו, וראשית חטאו היתה בפשיעה שלא נתן לב בתחילתו בעת שיצרו היה עדיין בבחינת חוט השערה להתבונן ולחשוב הפסד מצוה מה הוא, וכי עבירה גוררת עבירה, ובכלל לא שם לבו למלכודת שהיצר מפתה אותו בדמיונות כוזבים, וזהו "על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון" - הרצון המציא את האונס.

תשובה ברגע אחד

כתב **הסבא מנובהרדוק זצ"ל** (מדרגת האדם, דרכי התשובה), "אם נבקש הסיבה העיקרית, אשר האדם ישאר על מעשיהם של הרשעים ואינו מודה על מעשיהם של צדיקים, נמצא

שסבה אחת לשניהן והוא, מה שהאדם מוצא את עצמו, שהוא כבר עומד כמו שהוא עם הרגלו וטבעו ומדותיו וכן יראה בשכלו כאלו היתה כוונת הבריאה מתחלה שיהי' כך, עד שנעקרת ממנו אפשרות ההתחלפות ויכולת הפרישות, ולא לבד שהוא רואה על עצמו כך, עד שאפילו אם רואה מי שמתאמץ להחליף טבעו, תחשב לו לפליאה נשגבה ולבסוף הוא מבטל אותו בפליאה זו, שאיך התהווה כל כך מהר ואיך התחלף ונשתנה פתאום, הלא אתמול היה שקוץ ומתועב והיום התהווה אהוב ונחמד, איך יכול להיות הדבר הזה, שאתמול היה משבח את העולם ועכשיו בזמן קצר כבר הוא מבטל את כל העולם ואנשיה, הלא אתמול היה רודף אחר הכבוד ועכשיו הוא בורח בקצה האחרון ממנה.

הלא מקודם היה כל דבורו דברי חול ועכשיו הוא מדבר רק בתורה ויראת שמים, אינו יכול להאמין בשום אופן, שיכול האדם לעזוב דרכו הרעה ולהחליפה על מדרגה גבוהה מקודם, כי הטבע לא יתחלף בזמן קצר, ואינו יכול להבין את מי שהחליף הנהגתו, אלא כי החליף הוא רק חילוף חיצוני והוא אחד בפה ואחד בלב בלי הכרה.

וכל שכן אם ישמע שאחד הגיע בזמן קצר למדרגה גדולה בעניני הבטחון, שיבטלו לגמרי ולא יאמין שיש הדבר במציאות, כי אינו יכול לצייר את הדבר הזה שיהי' מצוי בזמננו אחד אשר יהי' לו בטחון. וכן אם ישמע על אחד שהשיג קנין גדול בענין הלשמה, כי ישפוך שם כל דעתו הטמון בלבו, אשר אין מאמין לגמרי, שיש לשמה בעולם של עכשיו, והוא אמנם בכל מדרגות השלמות אשר בין הצדיק המוחלט ובין הרשע המוחלט, כי כל מציאותם נמנע הוא עכשיו אצל האדם בתקופה הזאת, ואם הוא אינו מאמין בכלל המדרגות להאדם של עכשיו, כ"ש אם ישמע שבזמן קצר החליף האדם את עצמו שירק לו בפניו ויאמר ששקר הדבר ולא יוכל להיות.

מבהיל הדבר עד כמה שטף הטבע כל יכולת השכל, עד אשר לבד שאינו מאמין על עצמו, כי יוכל להשתנות שינוי למעליותא, עוד יגרום לו, שלא יאמין גם לזולתו אשר זכה להתחלף במהרה ולהכחיש את הידיעות של הגעת אחרים לשלמות כאלו בדו מלבם.

והוא באמת נגד פסק ההלכה מהרמב"ם הלכות תשובה (פרק ז') אשר כתב "כי אתמול היה שנאוי משוקץ ומרוחק ותועבה והיום הוא אהוב ונחמד וקרוב וידיד", הרי לנו שדין התשובה נמצא ברגע אחד, וכמו שאמרו בקדושין (מט, ב), הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק אפי' רשע גמור מקודשת שמה הרהר תשובה בדעתו וכמה יש זמן בנתינה רגע אחד.

הרי מפורש, שיציור דין התשובה ברגע אחד ואם הדין כך, מסתמא גם המציאות כך, שאם לא היתה המציאות כן, לא יציור דין התשובה לעולם, כי איך יצייר דין בלא תשובה, הדין הוא התשובה והתשובה הוא הדין, כי לא נפסקה הלכה כרבי שבין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר (יומא פ"ה), אלא פסק ההלכה הוא כרבנן שדוקא עם התשובה מכפר, ואפילו לדעת רבי הלא מבואר (שם, פז) שאם יאמר האדם אחטא ויוהכ"פ מכפר, כי אז אין יוהכ"פ מכפר, ולפי דברי העולם איך יצייר דין התשובה ביוהכ"פ, אלא ע"כ האמת כמו שהתורה אומרת, שברגע יכול האדם לצאת מאפלה לאור גדול ויכול האדם באמת להחליף את עצמו ברגע אחד ולהתעלה במדרגות ברגע אחד.

ואם נסתכל היטב בדבר נראה, כי גם המציאות כן היא, שבמציאות יכול האדם להחליף את עצמו ברגע אחד, ולא שהיכולת הזו, היא דבר מעלה באדם, אשר אינו צריך להשתמש ביכולת זו אלא החסיד שבחסידי, אלא דבר מוכרח הוא לכל אדם כי אם לא יתחלף ברגע אחד, לא יתחלף לעולם כי מפני מה לא יתחלף בהרגע, מפניו שאינו יכול לעזוב דרכו, גם ברגע השני יטעון כך, וכן ברגע השלישי, ועד מתי יחכה עד אשר יפנה מהטרדות המפריעים לו, ודאי שלא יפנה, כי לטרדות ומפריעים אין קץ ואין תכלית ונמצא, שאף אם יהיה שנות מתושלח לא יתחלף, כי אמנם דרוש שיבוא עת, אשר יעזוב העבר ויצא להיות על דרך התורה והעת הזאת רגע הוא, כי איך יעשה היום מעט ומחר מעט וכו'.

ובעל כרחק שצריך שיהיה לו עת אשר זה היום תחלת מעשיו ואותו היום הוא אצלו פרשת דרכים, אשר יעזוב העבר ויצא לצעוד על דרך חדשה, ואם יטעון, שנמנע הוא ההחלפות, ואיך יקבל שנוי בזמן קצר ויתחיל לבטל הכרתו מפני זה, מה יעשה עם הרמב"ם שאמר מפורש (פ"ג) שצריך, שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד".

"לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים"

אמרו חז"ל (שמות רבה, כי תשא) אמר רבי נחמיה אפילו בשעה שאנו עושין את הצדקה מביטים אנו מעשים שלנו ויש לנו בושת פנים.

ביאר זאת המגיד ר' שמואל רפאל ממאזיר (מובא בס' בית יצחק) וכה אמר, פעם אחת עברתי דרך עיר קטנה, ודרשתי שם במשך שבוע שלם. ואחר הדרשה האחרונה נגש אליי איש אחד, ויאמר אליי ישר כוחכם מגיד, כי אנכי נשכרתי מכם שנים ועשרים רובל, אמרתי לו והיאך? ויאמר לי ששנה שעברה עברה פה להקת משחקים והיו גם כן פה שבוע אחד, והוצאתי עליהם ארבעה ועשרים רובל, כי בני ביתי הלכו בכל יום לראות משחקיהם, ושלמו כל פעם במיטב כספי, עד שעלה לסך זה, ואילו עבורכם לא נתתי רק שני רובל, נמצא שהרווחתי מכם עשרים ושנים רובל.

אז אמרתי שזו כוונת המדרש, שאפילו בשעה שאנו עושין את הצדקה, מביטים אנו על המעשים שלנו, והיינו מעשים של עצמנו, שאנו עושים לעצמנו להנאתינו, ויש לנו בושת פנים, שעבור המגיד אין אנו נותנים רק שני רובל, ועל ההנאות האחרות אנו מוציאים עשרים וארבעה רובל, וכן בכל דבר צדקה אנו מצמצמים מאוד, ולצורך עצמנו אנו מפריזים יותר מדאי, ויש לנו בושת פנים מזה.

"שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו"

ביאר המשגיח הגרי"ל חסמן זצ"ל, שהנה התפילה היא עבודה שבלב, והיינו צריכים לבוא עם כל הלב לפני "שומע תפילה", אבל בעוונותינו "כל בשר יבואו", אנחנו באים רק עם הבשר בלי הלב.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקלו"

החפץ חיים זצ"ל הסביר במשל נפלא כיצד היא הדרך הטובה ביותר לשוב בתשובה.

סוחר אחד, בעל חנות יינות, בא לבית מסחר סיטונאי כדי לקנות כמות גדולה של יין לחנותו. לאחר שהציגו לפניו את החשבון, ביקש הסוחר כי יתנו לו את היין בהקפה, מכיון שאין בידו לשלם כעת, והבטיח כי ישלם במועד מאוחר יותר.

אבל הסיטונאי השיב לו שאינו יכול, כי זה מספר פעמים נתתי לך בהקפה, ועדיין לא פרעת את חובך. התחנן הסוחר שהפעם ישלם את הכל, אבל הסיטונאי עמד בסירובו.

בעודם מדברים נכנס סוחר אחר לחנות, וכאשר שמע את הדברים אמר לסוחר, אתן לך עצה, לשם מה קונה אתה עכשיו כמות כה גדולה של יין ומתחייב למחיר רב, קנה מעט ושלם עכשיו.

הסכים הסוחר לעצה הנבונה וכן עשה, קנה מעט יין ושלם את מחירו. את היין מכר בחנותו ובכסף שהרויח שב וקנה עוד מעט יין, וחוזר חלילה, עד שהצליח במסחרו והחזיר את כל חובותיו.

כך הוא הנמשל, אנו מבקשים מה' שימחול לנו על כל חטאינו ומבטיחים שלא נשוב ונחטא, אולם גלוי וידוע לפניו שלמרות ההבטחות נשוב ונחטא.

אין כל דרך לפנינו אלא לנהוג כאותו סוחר, נתחיל ונחזור בתשובה בדבר מסוים, וכאשר יתגבר על חטא אחד יקבל על עצמו להישמר גם מחטאים נוספים, וכך יסלק את כל חובותיו להקב"ה מעט מעט, עד שיזכה להיות בעל תשובה גמור.

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם

אמר הגאון ר' מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל, שפעם ביום הכיפורים נשא מרן הגרי"ס זצ"ל דברי התעוררות, וכך אמר:

הלא יוהכ"פ אינו מכפר ללא תשובה, ולתשובה צריך לעשות הכנה גדולה, ומה יעשה אדם שלא הכין עצמו קודם.

אלא שפסק השו"ע (או"ח קפח, ו) שאם היה אוכל ויצא שבת צריך להזכיר של שבת בברכת המזון כיון שהולכים אחר התחלת הסעודה, וכן הוא בראש חודש ובשאר המועדים. וכמו כן הוא לענין תשובה, אם יתחיל להרהר בתשובה ביום הכיפורים אע"פ שימשיך בתשובתו לאחר יוהכ"פ, נקרא שעשה תשובה עם יום הכיפורים והיא תשובה שמכפרת, כיון שהולכים אחר ההתחלה.

כוחה של תפילה "נעילה"

על כוחה של תפילה זו נשא משלו המגיד מלובלין, וכה אמר: מעשה בצייד שתעה בנבכי היער, הוא פילס את דרכו בחרדה, כשקשתו נכונה בידו, לקדם פני הרעה.

פתאום שמע משהו מתנועע בין העצים, מי יודע מה זה? אולי אריה? אולי נמר? שיגר לעברו חץ, אך הדבר בו ירה לא נע ולא זע, ירה שוב, אך הלה נותר על עמדו, התקרב הצייד ונוכח לדעת שחשש לשוא, ואין זה אלא שיח יבש.

המשיך בדרכו ושוב הבחין בדבר מה, ירה חץ ושוב ירה, התקרב והיה זה סתם סלע. התבונן

הצייד וגילה שלא נותר באשפתו אלא חץ אחד בלבד.

ואז נשמעה זעקה, אריה בסביבה.

ליבו פעם בחזקה, אחז בידו את החץ, וידע עד כמה עליו להיזהר בו, וידע עד כמה שחיו תלויים בחץ היחיד שנותר בידו.

המשיך המגיד ואמר, בימים שעברו עלינו ימי האלול ועשרת ימי תשובה, ירינו חץ ראשון, שני, שלישי, התפללנו בסליחות ותחנונים, עכשיו לא נותר לנו אלא חץ אחד, החץ האחרון - "נעילה".

כמה חיינו תלויים בה, כמה עלינו לכוון בה.

גודל הצער על העבירות

אמרו חז"ל (קהלת רבה ט, ז) שבמוצאי יום הכיפורים בת קול מכרזת "לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלקים את מעשיך".

ושאלו את **מון הגרי"ז זצ"ל**, למה צריך לבת קול, שהרי ודאי שלאחר שעמד כל היום בתשובה בתפילה ובצום ילך לאכול בביתו, וכי היה צריך להמשיך בצום.

והשיב, כי לולי היה האדם עושה באמת תשובה ומחשב עם עצמו את כל אשר עולל בכל השנה, אז מרוב צער על העבירות לא היתה לו אפשרות לילך ולאכול, ולכן צריך לבת קול שמותר לאכול את לחמו.

ברכת "הגומל" לעובר את הימים הנוראים

כתב **הסבא מקלם זצ"ל**, מי שעובר את הימים הנוראים בשלום, מן הראוי שיברך ברכת הגומל בשם ומלכות, שהרי ודאי שזה לא פחות מאדם שעבר את המדבר ויצא בשלום, הרי פה נידונים על כל החיים. אבל הסיבה הפשוטה שבאמת לא מברכים היא שאיש אינו יודע אם באמת עבר בשלום.

פתחו לי פתח כחודו של מחט

אמרו חז"ל (שיר השירים רבה, ה) "קול דודי דופק פתחי לי", אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו.

בשיחתו האחרונה בחייו (ימים נוראים תרצ"ו) עורר המשגיח **הגרי"ל חסמן זצ"ל** על דברי חז"ל אלו, שהנה רחמיו וחסדיו של השי"ת על בניו שמבקש מאתנו לפתוח מעט הלב רק כפתח כחודו של מחט, ושוב מובטחים אנו כי יפתח לנו פתח כפתחו של אולם, וכמה עלינו להוריד דמעה כנחל, שיש לנו אב רחום כזה שמפציר בנו להצילנו להחיותנו, ואינו מבקש רק כחודו של מחט. אולם אנו גם לזאת לא נכון לבנו, והאות הנאמן על זה כשיחפש כל אחד את פתחו של אולם בלבו, ואם לא ימצא, ההכרח שלא פתח אפילו כחודו של מחט.

אמנם כיון שכל חיינו תלויים בפתח קטן זה, צריך לחזק עצמו ולהתבונן בדבר זה, בבקשה

של הקב"ה אלינו, ואז אולי נרגיש, ואולי נפתח הלב להתעורר ולהתחזק.

והמשיל זאת, לאדם רעב ללחם וצמא למים, וכמעט אפסו כוחותיו, עוד מעט ואיננו, אבל לפניו ממש רואה הוא בעיניו אולם גדול ורחב ידיים, ומתוך חלונותיו השקופים נראים שלחנות של כסף וזהב, ערוכים מלאים כל טוב, עם מעדני מלכים, ולא יחסר כל בו, והוא עומד ומסתכל ורעבוננו גובר, ומחפש דרך ליכנס, אך הדלת סגורה על מסגר ואין מבוא, ומתחזק הוא בכל כוחותיו שנשארו בו, רץ ומביא חבילת מפתחות, ומכניס אחד אחד לתוך חור המנעול, אבל אף אחד אינו מתאים, הדלת נשארת סגורה, ועיניו כלות.

אבל עצה אחת ויחידה עוד ישנה בידו, לקחת כלי ששף ברזל, ולשוף מעט משיני המפתח להתאימו אל החור, ואז יוכל ליכנס לאולם הגדול ולטעום מכל תענוגי העולם.

כן הוא בתשובה, לעינינו פתחים גדולים נצחיים, שהקב"ה הכין לנו והפציר בנו ומתחנן "שובו אלי", אבל בשביל ליכנס צריך רק לשוץ מעט את המפתח, לגרר מעט מה מהמדות הרעות, ומגסות הבל התאוות, ואז נוכל ליכנס ולזכות בעולם הנצחי.

תשובה בבחינת הקלה

מִן הַגִּרִּים זצ"ל (כתב (אור ישראל, ו) יסוד גדול בענין התשובה, שצריך לשוב לפחות בבחינת הקלות. וביאר את דבריו (איגרת ז) וכתב, "ידע האדם כי כל עבירה תתחלק לבחינות שונות, יש אשר כבד לפניו לשמור ממנה, ויש באותה עבירה עצמה, אשר יקל לפניו בעתים שונות, או במצבים שונים, כמו בביטול תורה, הבחינה שונה משבת לחול, מעת הטרדה לעת הפנויה, ממצב דעת הנטרדת, למצב דעת הצלולה וכיוצא - ובכל פרטי העבירות העבירה האחת, תתחלק לבחינות שונות לפי מצב האדם ותכונתו. לא כל העתים שוה, ולא כל התכונות שוות, וכל אשר יקל לפני האדם באיזה בחינה להשמר מהעבירה, תגדל ענשו למעלה למעלה, כמאמר חז"ל מנחות (מג, ב) גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת.

ולזאת ירגיל האדם את עצמו לקיים מאמר הכתוב משלי (ב, ד) אם תבקשנה ככסף וגו', להשקיף על תהלוכות צרכי הגוף וליקח ממנו משל ומליצה לנפשו, הלא בצרכי הגוף, איך יעמול האדם הקשה יום, להשיג מה לצרכי גופו אם כי מצער היא, ואיך לא יכבד לפני האדם להתעמל בעת דכאו ביסורים ר"ל, לחפש ולראות להקל מחלתו, ומדוע לא נעשה כה לנפשינו, לראות לכל הפחות לקיים המצוות הקלות לפנינו לקיימם, ולהשמר מהעבירה בבחינה הקלה, אשר תצילנו מיסורים קשים ומרים ר"ל."

ומבואר בדבריו, שאף שאינו יכול לשוב לגמרי, צריך הוא להקל על עצמו את הדין, ולהיזהר שלא לחטוא בדברים שקל לו לשמורם, כי עליהם הוא נתבע ונענש יותר.

והגאון ר' דוד פוברסקי זצ"ל כתב מקור ליסוד זה בדברי השערי תשובה (ג, ח) שכתב, "והנה כי תראה אנשים זוללים מזלזלים בנטיילת ידיים וישבו לאכול לחם ואינם מברכים לפני אכלם ואחר אכלם, וכהנה רבות דברי חכמים ותקנותם אשר פורצים גדרם, בזאת יבחננו, בזאת תדע ובחנת את דרכם, כי הם רעים וחטאים לה' מאד ואחריתם עדי אובד, ועליהם אמרו, כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, כי המעללים האלה לא יכריחם היצר עליהם, ולא תתקפם תולדות

החומר והתאווה הגשמית לחטוא בהם, אין זה כי אם רוע לב ופרוק עול שמים מעל צוארם". וכוונת דבריו, שככל שמתפתה בקלות רבה יותר לחטוא, כן העונש גדול יותר. כי אם חוטא מתוך התגברות היצר, הרי אינו רע לב, אבל מי שחוטא בלי הכרח התאווה, ובלי הסתערות היצר, אלא שבקל מתפתה לחטוא, הרי זהו רע לב, וענשו גדול.

ולכן ראשית יש לאדם לשוב מעבירות אשר קל לו להתגבר עליהם, כי עוונם חמור, ויש לו להקל מעליו את חומרת העונש.

עיקר התשובה

המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל אמר משמו של **הגאון ר' חיים וואלוז'ין זצ"ל**, שבתשובה יש עיקר וטפל, ורוב העולם החזיקו בטפל יותר מבעיקר. כי עיקר התשובה היא "עזיבת החטא וקבלה לעתיד", ויש בה ג"כ את הענין של "בכיה", אשר לגבי העיקר הוא כטפל, והעולם הגדילו את הבכיה הרבה יותר מן העיקר.

יש קונה עולמו בשעה אחת

כידוע מדברי הראשונים שיש ד' חלקי התשובה, חרטה, עזיבת החטא, קבלה לעתיד, וידוי. ורבינו יונה בשערי תשובה כתב כ' עיקרי התשובה. ומאידך מצינו בדברי חז"ל (ע"ז י' ב) שרבי בכה ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש להבין איך יתכן שישוּב בתשובה שלימה בשעה אחת בלי כל דרכי התשובה.

ביאר זאת **הגאון ר' שלמה הרכבי זצ"ל** (משגיח ישיבת גרודנא) ולמד מכאן יסוד גדול, שעיקר התשובה היא הריחוק מן החטא, וכל דרכי התשובה המה רק דרכים ואופנים להתרחק מן החטא, אמנם מי שנתעורר מאיזו סיבה פתאום ונתרחק לגמרי מן החטא הרי השיג את אותה המדרגה שהיה משיג לו היה הולך בדרכי התשובה.

ויסוד זה מקורו מדברי השערי תשובה (ג, קמא) לגבי המלבין פני חבירו ברבים שאין לו חלק לעולם הבא, וכתב "ומה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעולם הבא, כי המלבין פני חבירו איננו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה". ולכאורה מדוע אם נפשו מרה לו ומכיר חטאו יש לו חלק לעולם הבא, והלא עדיין לא עשה תשובה על חטאו. אלא שמפני שהוא קרוב לתשובה הוא יותר רחוק מן החטא, ומדרגתו יותר גדולה אף שלעת עתה לא עשה תשובה כלל.

וכן אמרו חז"ל (ברכות יב, ב) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו. והוא מפני שאם מתבייש מן החטא הרי הוא רחוק לגמרי מן החטא, וכיון שהוא נבדל ונפרש מן החטא, ממילא אין הוא חוטא, כי עיקר העבודה היא להיפרד מן החטא.

ולכן יש להיזהר מחטאים הקלים יותר מן הגדולים, וכמו שאמר דוד המלך "עון עקבי יסובני" (תהלים מט, ו), ואמרו חז"ל (ע"ז יח, א) עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסובין לו ליום הדין, כי לגבי חטאים קלים האדם אינו רחוק מהם, וסכנתם יותר גדולה ומצויה.

שובו שובו מדרכיכם הרעים

עורך המשגיח הגרי"ל חסמן זצ"ל, שהכתוב לא אמר לשוב מהמעשים הרעים אלא מהדרכים הרעות, כי כל מעשה חטא ועון, ואפילו הקל ביותר, אינו מעשה בודד אלא נובע ממקור ושורש - בלבו של אדם! והיינו שהלך בדרך רעה ולפיכך נכשל בחטא, ולכן עליו לשוב מדרכו הרעה.

והדרכים הרעות הם המדות הרעות, שהמה מקור כל הרע, והם מגלגלים ודוחפים את האדם לבאר שחת. וכדברי רבינו יונה (שערי תשובה א, לג) "ועוד תמצא בשבירת התאוה תועלת רבה ועצומה, כי יגלה בצדק לבבו וטוב חפצו לתשובה, כי הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא, ובזה יתרצה אל השם יתברך וימצא חן בעיניו".

והמשיל על זאת ציור נמרץ, לשני אנשים שנתפסו למלכות עבור התעסקם במטבעות ובשטרות מזויפים, וכשהביאום לשופט ופסק את דינם, חרץ את משפטו של אחד מהם בעונש קשה בהרבה מן השני, ויתמהו האנשים ושאלו, אדרבה הרי אצל השני מצאו אלפי שטרות מזויפים, משא"כ אצל הראשון, ולמה החמיר בענשו של זה יותר, אבל התשובה היתה בפשטות, כי אצל הראשון מצאו את המכונה והדפוס אשר משם מקור כל השטרות והמטבעות ההם! וכן הדבר הזה, שהמדות בלב האדם המה שרשי כל החטאים - המכונות לכל העבירות!

ואמנם לא לבד שהמדות גורמות החטאים, אלא שגם הם בעצמם חטאת, וכדברי הרמב"ם (תשובה ז, ג) "אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה, ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם".

הפטרת יונה

כתב המשנה ברורה (תרכב, ז) ומפטיר ביונה שמדבר מן התשובה, ועוד שאין יכולין לברוח מן הש"י. ובשער הציצין (ו) הוסיף לבאר, "כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן ועל כן יתנהג תמיד באופן אחד, ואם יגזור עליו הקדוש ברוך הוא למות ימות. אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם.

וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא, והוא מיאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבאות כידוע, וראינו שנטבע בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי ה' יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעיניו. וזהו שאמרו באבות, ואל יבטיחך יצרן שהשואל בית מנוס לך שעל כרחו אתה נוצר וכו'".

כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון

מעשה בבעל תשובה שבכה **להגאון ר' ישראל מדרז'ין זצ"ל** שכל פעם אחר שהוא עושה תשובה הוא עוד פעם עושה חטאים, והוא דואג שהקב"ה לא יקבל את תשובתו מפני שאין תשובתו שלימה.

אמר לו הרבי, שלכאורה קשה, מדוע אומרים "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון", ולכאורה היו צריכים לומר "כי אתה סולח לישראל ומוחל לשבטי ישורון", ומהי התוספת של ה"ן" בסלחן ומחלן.

אלא אמר הרבי, שלגבי חמור שרובץ תחת משאו, אומרים חז"ל (ב"מ לג, א) רובץ ולא רבצן, ופירש רש"י, רובץ - מקרה הוא לו שרובץ תחת משאו בפעם הזאת, ולא רבצן - הרגיל בכך, שאם החמור מלומד לרובץ תחת משאו, אינך צריך לעזור להקים את החמור. וא"כ אף כאן אומרים "כי אתה סלחן ומחלן", שהקב"ה סולח ומוחל פעם אחר פעם.

שמחת הכפרה

ידועים דברי **מרן הגרי"ס זצ"ל** שאמר, אלמלא היה פעם אחת בשבעים שנה יום כיפור שבו ימחלו לו על עונותיו, הרי זה היה אושר גדול, וכמה כל אדם היה מחכה ומתרגש שזכה ליום כזה בימי חייו, והיה מודה ומשבח להקב"ה על הזכות והחסד שנתן לנו, ועכשיו שיוהכ"פ הוא בכל שנה, כמה גדול האושר שבעתיים.

והסבא מנובהרדוק זצ"ל היה נוהג למסור שיחה בליל יום הכפורים על ערכה של התשובה, והיה מרבה להביא את דברי הרמב"ם (תשובה ז, ו) שכתב, "התשובה מקרבת את הרחוקים, אמר היה זה שנאו לי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד".

וכך היה מדבר בהתלהבות של קדושה, ומידי דברו היה מסתכל דרך החלון השמימה לראות אם הגיעה עת צאת הכוכבים, וכשראה כי בא הלילה אמר בהתרגשות: "עכשיו אנו כבר מחודשים!"

חטאנו לפניך

עוררו **בעלי המוסר**, שהעיקר הראשון בבקשת המחילה היא לידע ולהבין את גודל ועומק החטא, שהחטא הוא "לפניך", לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

כי אם הרג אדם ומבקש סליחה על שעבר על "בל תשחית", אין זו בקשת סליחה, וכן הפוגע בכבודו של מלך מלכי המלכים ומתנצל כאילו פגע בשוטר זוטר, הוא עוד מוסיף חטא על פשע. עוד למד כן הסבא מקלם זצ"ל מהחטא של שר האופים למלך מצרים, שנמצא צרור בגלוסקין שלו ונענש על כך. וכתב הסבא זצ"ל, שפעם אחת הוא מצא בתוך הפת קיסם עץ קטן, ואף שזה לא היה לרוחו, אבל לא נעשה שום דבר להאופה, וגם האופה לא פחד שיענישו אותו על כך. ולמד מכך מוסר גדול, כי יש דבר שכלפי איש פשוט אינו עבירה כלל, אבל כשזה נעשה כלפי המלך דתו להמית.

ולא רק מעשה אשר נעשה בזדון, אלא אפי' באונס, שהרי שר האופים ידע לפני מי הוא

עומד ומסתמא נזהר מאוד, ובכל זאת נגזר עליו למות כי היה לו ליזהר עוד יותר. ויש ללמוד מכאן כמה צריך לפחד מהקסמי עצים אשר נמצאים בעבודתו, אשר לפני המלך הם חטאים גדולים, שהיה לו להיזהר ביותר.

חובת התשובה

כתב הגאון ר' איצ'לה בלזר זצ"ל (כוכבי אור, ס), "והנה בכאן הנני להעיר דבר גדול, כי יסוד שם תשובה הוא על עוונות שכבר עשה, והעיקר אם הקדוש ברוך הוא מקבל בתשובה או לא ח"ו, היינו מחילה על העוונות שעברו, כי על להבא אף בלא שום תשובה כלל אם אדם יטיב את דרכו לשמור כל התורה, בלי ספק לא ישיג עונש מה שלא חטא, וכן לא יקופח שכרו מה שיעשה טוב, אבל לו יחיה שנים אלף ויסגל מעשים טובים לרוב, אם לא ישלים דרכי וגדרי התשובה לא נסלח לו מה שעשה ואינו בעל תשובה.

ומנשה בן יחזקיה יוכיח שעשה תשובה ל"ג שנה ובכל זה פליגי תנאי אם יש לו חלק לעוה"ב, כי אם לא נתקבלה תשובתו ולא נמחלו לו עוונותיו לא הועילו כל המעשים טובים שעשה אח"כ, ונטרד מן עוה"ב בשביל חטאיו הראשונים".

עיקר התשובה

כתב המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל (דעת תורה, מאמרים יתרו) שהגאון ר' חיים מוואלז'ין זצ"ל היה מעורר (עי' כתר ראש, קל) שיש כמה דברים שיש בהם עיקרים וטפלים, ו"העולם" החזיקו בהטפלים יותר מהעיקרים, ואחד מהם הוא ענין התשובה, אשר העיקר בה הוא "עזיבת החטא והקבלה להבא", ויש בה גם כן ענין של "בכיה", אשר לגבי העיקר הנה זה כטפל, והעולם הגדילו את הבכיה הרבה יותר מן העיקר.

פתח לנו שער בעת נעילת שער

ביאר המגיד מדובנא זצ"ל, שזו צעקה ותפילה לרבש"ע לקראת סוף הימים הנוראים, שאף שעברנו את ימי האלול, ועשרת ימי תשובה, ראש השנה ויום הכיפורים מתוך התעלות, והיינו קרובים לאבינו מלכנו, וזכינו להתנהג כבניו של מלך מלכי המלכים, השתפרנו בתפילות, ובבין אדם לחבירו, וזכינו ללב טהור ונקי.

אבל כעת כאשר ננעלים שערי השמים, הנה היצר הרע עומד מוכן ומחכה שהמלך יתרחק ואנו נשוב לכל הבעיות שלנו ולכל השגיאות והחטאים, כאן באה השאגה - פתח לנו שער - רבנו של עולם, אנו רוצים שנמשיך לנהוג כבניך.

התעוררות לתשובה על ידי הסליחות

כתב הברכי יוסף (או"ח תרפא, ד) "סליחות ותחנונים וכו', צריך לאומרם בנחת ובמתון ובכוונה, ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכוונה".

בעל החפץ חיים זצ"ל הפסיק פעם את תלמידי ישיבתו באמצע אמירת הסליחות, ואמר להם, שהסליחות אינם מיועדים להזכיר החטאים, שהרי הקב"ה יודע חטא של כל אחד ואחד,

אלא הם נתקנו כדי שיתעוררו לתשובה, ולכן בזמן הסליחות יקבל כל אחד על עצמו לתקן מה שנהג שלא כהוגן.

ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה

נאמר בכתוב "והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה" (ויקרא טז, לד). וצריך ביאור מדוע הדגישה התורה "אחת בשנה" דווקא לגבי יום הכיפורים, והלא כל המועדים האחרים אף הם אחת בשנה.

יישב זאת הגאון רבי יעקב חריף זצ"ל מוילנא על דרך משל, לאדם החולה בחולי מסוכן אשר מוכרחים להוליכו מרחק עשרות פרסאות אל הרופא המומחה שבעיר הבירה, כל הדרך לוקחים אותו בחופזה ומזדרזים להסיעו בלי שום עיכוב ותחנה. אולם אם המחלה גוברת מאד, עד שהנסיעה עלולה להיות לו לרועץ, אז מתעכבים בכל תחנה אצל רופאי העיירות להשיב את נפש החולה בסמי מרפא, כדי שיוכל להגיע לעיר הבירה ולא ימות בדרך.

כמו כן, כאשר הולכים בני ישראל בדרך הסלולה, וחולי הנפש אינם כה מסוכנים רק חולים במקצת, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, הרי כיון שמגיעים ליום הכיפורים שבים בתשובה שלימה, יכולים לנסוע בביטחה מיום הכפורים הזה עד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה, לא כן אם מחלת הנפש מסוכנת ביותר, ולא ניתן לחכות עוד עד יום הכיפורים הבא, ממזינים מן השמים איזה יום מעין יום כיפור כמו מחלה או פגע רע או מיתת צדיק שיעורר את העם לתשובה שיתכפר להם עוונותיהם, וזה שמזהירה התורה ואומרת שנחזור בתשובה שלימה כדי ש"והיתה זאת לכם אחת בשנה" ולא תצטרכו עוד יום כזה ח"ו.

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם

אמר הגאון ר' מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל, שפעם ביום הכיפורים נשא מרן הגרי"ס זצ"ל דברי התעוררות, וכך אמר:

הלא יוהכ"פ אינו מכפר ללא תשובה, ולתשובה צריך לעשות הכנה גדולה, ומה יעשה אדם שלא הכין עצמו קודם.

אלא שפסק השו"ע (או"ח קפח, ו) שאם היה אוכל ויצא שבת צריך להזכיר של שבת בברכת המזון כיון שהולכים אחר התחלת הסעודה, וכן הוא בראש חודש ובשאר המועדים. וכמו כן הוא לענין תשובה, אם יתחיל להרהר בתשובה ביום הכיפורים אע"פ שימשיך בתשובתו לאחר יוהכ"פ, נקרא שעשה תשובה עם יום הכיפורים והיא תשובה שמכפרת, כיון שהולכים אחר ההתחלה.

קבלה קודם נעילה

כתב הסבא מקלם זצ"ל, שקודם תפילת נעילה העיקר לקבל שני כללים: ללמוד מוסר על ביטול תורה ועל קניית המידות. וזכירה לזה הוא בהשיבנו אבינו לתורתך וכו' סלח לנו וכו', וכפי שכתב בשערי קדושה כי עיקר כל העבירות הוא מהמידות.

יחביאנו בצל ידו

בתפילת נעילה בסוף יוה"כ, אנו אומרים "יחביאנו בצל ידו תחת כנפי השכינה", ואף הסוכה נקראת "צילא דהימנותא" - חוסים בצילו של ה'. וצריך להבין הרי תמיד אנחנו בצילו של הש"ית ומדוע מזכירים זאת בנעילה.

ביאר הגאון ר' אשר קלמן בארון זצ"ל (משגיח ישיבת פוניב'ז - ליטא), שהנה מסופר (בבא מציעא פה, א) על רבינו הקדוש שישב ולמד, והקצבים הובילו עגל לשחיטה וברח להם אל תחת כנפי מעילו של רבי, וגער בו "לך, כי לך נוצרת", ועל זה סבל י"ג שנה יסורים גדולים. ולכאורה האם רבי לא אמר דבר נכון, האם העגלים לא מיועדים לשחיטה וחובתינו להצילם, א"כ כיצד אוכלים בשר ומדוע איננו הולכים לבית המטבחים למנוע את שחיטתם. אלא הפירוש הוא, שבאמת השוורים מיועדים לשחיטה, אבל כאשר עגל נכנס תחת כנפי המעיל יש הנהגה אחרת, כאן צריכים לעורר רגש של רחמים מיוחד שלא כדרך הטבע, לפנים מן השורה.

כך אנחנו אחרי ימים נוראים ימי המשפט, מי יודע מצד הדין מה מגיע לנו, אבל אנחנו מכניסים את עצמנו לכנפי השכינה, למצב שמגיע לנו רחמים לפנים מן השורה.

משל למוצאי יום כיפור

ר' בנימין הצדיק מראדין פעם אמר במוצאי יוה"כ משל אשר ממנו נוכל ללמוד את דרכו של היצה"ר, וכך אמר: משל לשתי עיירות של יהודים שהיו בשני צידי הגבול שבין פולין ורוסיה, וביניהם כשתים או שלש קילומטרים, והנה קבצן אחד רצה להבריח סחורה מצד אחד של הגבול אל הצד השני ולהרויח כמה פרוטות, בלילה לקח הוא חבילה גדולה על כתפיו, והחל צועד לעבר צידו השני של הגבול.

עוד הוא הולך לאיטו בקומה כפופה תחת עול המשאוי, רואה הוא לפתע לפניו שוטר. כמובן הקבצן נפחד מאד, השליך החבילה מיד מעל כתפיו והמתין לתוצאות, אבל לרוב פליאתו השוטר מביט עליו, רואה אותו ואינו אומר כלום. עברה דקה, שתיים ושלוש, ומשראה הוא שאין השוטר עושה מאומה, ניגש בפסיעות מהוססות אל החבילה, לקח אותה על כתפו, המשיך אט אט בדרכו, והשוטר עדיין מביט עליו.

מה חושב הקבצן בלבו, כנראה גולם הוא, מה איכפת לי, אם אינו אומר כלום אמשך בדרכי. לבסוף כשכבר הגיע ממש לגבול, והנה עוד כמה פסיעות והוא בעבר השני, נגש אליו השוטר וצעק מה יש לך בחבילה, הקבצן התחיל לגמגם כמובן, והשוטר שהבין מיד במה מדובר, נפנף לו בחרבו והורה לו לחזור מיד למקומו.

אמר לו היהודי, רשע מרושע שכמוך! הלא ראית אותי מיד בהתחלה, גם הלכת אחרי כל הדרך, מדוע שתקת? למה לא החזרת אותי כשהייתי עדיין בתחילת דרכי? אלא שרצית להכעיסני, לשבור אותי בגופי ובנפשי מפחד ומכבוד המשא שעל כתפי, וכעת אתה מחזירני שוב לישא המשא הגדול הזה ולשוא.

כך - סיים ר' בנימין - חז"ל אומרים קשה יצה"ר שיוצרו קראו רע, ולמה נקרא רע הלא הוא

מקיים שליחותו, אלא שמניח הוא לנו כל ימי האלול לעבוד את השי"ת, ואפי' לעשות מעט תשובה, ואף בעשרת ימי תשובה ויום הכפורים עודנו שותק, אכל הוא מחכה לנו ממש במוצאי יו"כ, תיכף באכילתנו הראשונה כשעדיין הרעב מכה בנו, ומתחיל מיד להלחם בנו ולהחזירנו אחור, לא לברך ככוונה, לחטוף את האוכל ברעבתנות, כך הוא מחזיר אותנו בחזרה אל המקום בו היינו קודם.

מוצאי יום כיפור

אמר **הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל**, שאחרי יום כיפור בן אדם לא יניח את המחזור למעלה בארון, אלא שיתיישב ללמוד את המחזור של יום כיפור מהתחלה. להתבונן, עמדתי יממה שלמה, והבטחתי להקב"ה, והתחרטתי והחלטתי וכו', ורק על ידי מחשבות אלו יוכל להמשיך בהתעלותו בימים אלו.

והמשגיח ר' נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל אמר, שהסיבה שאנשים נופלים ונכשלים למחרת יוה"כ פ' היא משום שאינם מאמינים בכפרת היום, ואם היו מאמינים בלב שלם היו ממשיכים להחזיק בטהרת היום שזכו לה הלאה.

מוצאי יום כיפור

היה זה כשישיבת מיר גלו לשנחאי בזמן המלחמה, **והמשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל** נשא דברים במוצאי יום הקדוש, וכך אמר. יום כיפור כזה לא היה כדוגמתו מעולם בשיבתנו, אמנם אני וגם אתם יודעים שמחר המצב כבר לא יהיה כך, ומסתמא אתם חושבים כיון שמחר כבר לא נהיה במדרגה זו אז מה השגנו מיום כיפור. אספר לכם משל שכאשר שמעתי אותו היה לי ממנו חיזוק גדול, תזכרו אותו כל ימי חייכם.

עשיר אחד שכר פועלים לבנות לו את הארמון הכי יפה בעולם, כאשר התקרבה שעת הסיום, התכוונו לחנוכת הבית, התכנית היתה לאסוף את כל הקרובים והידידים לסעודה גדולה, שבמרכזה יטפס העשיר בעצמו לגג ויניח שם כתר מפואר ובזה תושלם מלאכת הבנין. הגיע הרגע, העשיר טיפס על הסולם, אך רוח סערה טלטלה את הסולם והוא נשמט ונפל ארצה, כל עצמותיו נשברו והוא פרץ בבכי. מיד רצו אליו כולם ושמעו אותו מיילל, "מה יהיה הארמון נפל!" "מה יהיה הארמון נפל!" אמרו לו שמה נתערבבה דעתך, הרי הארמון לא נפל - אתה נפלת! ניקח אותך לבית חולים, ירפאו אותך ותחזור משם לארמון המושלם.

סיים ר' חצק'ל ואמר, ביום כיפור בנה כל אחד ארמון מפואר לעצמו, את הארמון היפה ביותר מכל ימי חייו, עליו לדעת ולזכור שגם אם יפול, שזה אמנם לא דבר טוב, בכל זאת הנפילה היא רק בו ולא בארמון שעדיין קיים, כל עבודת התשובה והתפילה שהשקענו ביום הכיפורים עומדת וקיימת לנו לנצח נצחים.

סוגיות ועיונים

מצות אכילה בערב יום כיפור

א. מבואר ביומא (פא, ב) תני חייא בר רב מדפתי, "ועניתם את נפשיכם בתשעה" וכי בתשעה מתענין והלא בעשור מתענין, אלא לומר לך, כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

ויש כמה פרטי דינים במצוה זו, ונבוא לבארם בעזה"ת.

ב. רוב הראשונים נקטו שמצוה זו היא מן התורה. אולם בכסף משנה (נדרים ג, ט) כתב בפשיטות שהוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וכבר תמה עליו המגן אברהם (או"ח תקע, ט).

ג. בטעם המצוה נשנו כמה טעמים. רש"י (שם) כתב, התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה. והיינו שצריך לחזק את גופו כדי שיוכל לקיים מצות עינוי ביום כיפור. וכ"כ המאירי, שאף באכילתו הוא מכוין כדי שיהא יכול להתענות ונמצאת אכילתו לשם מצוה.

וכן כתב הטור (תרד) שהוא מאהבת הקדוש ברוך הוא את ישראל, שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עונותיהם, וציום שיאכלו וישתו תחלה, כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי, משל למלך שהיה לו בן יחיד וגזר עליו להתענות יום אחד, וצוה להאכילו ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול.

ורבינו יונה כתב בשערי תשובה (ד, ח) כמה טעמים. א. שכל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו. ב. כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה וכו', ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים. ג. למען נחזק להרבות תפלה ותחנונים ביום הכפורים ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה.

ובשבלי הלקט (סדר יום הכיפורים, שז) כתב, שמפני שאוכל יפה בערב יום הכיפורים, וביום הכיפורים מתענה, קשה לו עינויו יותר. [וע"ע בישועות יעקב (תרד) שכתב טעם נפלא למצוה זו].

ד. הגאון רבי עקיבא איגר (שו"ת, טז) כתב לדון האם נשים חייבות במצוה זו. וצדדי הספק הם, שיש מקום לפטרם משום שהיא מצוה שהזמן גרמא. ויש צד לחייבם כיון שלומדים מצוה זו ממה שכתבה התורה לשון עינוי על יום התשיעי, אם כל שמחוייב להתענות בעשירי חייב לאכול בתשיעי. ונשאר שם בצ"ע.

ה. בשו"ת כתב סופר (או"ח, קיב) כתב לדון בזקן או חולה שאינו צם ביום כיפור האם חייב לאכול בערב יום כיפור.

וכתב לדון, שלפי הטעם של רש"י והטור שעיקר האכילה היא כדי שיהא לו כח לצום, אם כן ביודע שאינו יצום כיון שהוא פיקוח נפש עבורו, אין מקום לחייבו לאכול.

אולם כתב, שאי אפשר לפטרו משום טעמי המצוה, וכיון שהיא מצוה דאורייתא חייב לאכול.

והוסיף לחדש, שאשה שאינה יכולה לצום יש לפטרה מלאכול, כיון שכל החיוב של נשים הוא מכח הטעם שצמות בעשירי, ובמקום שאינה צמה מחמת אונס וחולי, אין מקום לחייבה לאכול בתשיעי.

אמנם ר' צבי פסח פרנק זצ"ל (מקראי קודש) כתב, שאף מי שאוכל ביום הכיפורים לשיעורים אינו נחשב שאינו צם, ואם כן חייב לאכול בתשיעי שהרי הוא מתענה בעשירי.

ו. בשאלות (קסז) הביא את הדין שמצוה לאכול בתשיעי, אולם הוסיף בדבריו וכתב "כל האוכל ושותה בתשעה ומתענה בעשירי מעלה עליו הכתוב כאילו נתענה תשיעי ועשירי". ודייק בהעמק שאלה, שלדעת השאלות אין המצוה של אכילה בתשיעי מתקיימת אלא אם כן צם גם בעשירי, ולכן מי שאינו צם בעשירי אינו חייב לאכול בתשיעי, וכן אף אם נאנס ולא צם אינו מקיים את המצוה של אכילה בתשיעי כיון שלא התענה בעשירי.

וביאר לפי זה מדוע אין מברכין על מצוה זו, כיון שיש חשש שלא יצום בסוף בעשירי, כיון שהוא צום מעת לעת, ונמצא

ברכתו לבטלה, לכן אין לברך על האכילה בתשיעי שתלויה בצום העשירי.

ועוד הוסיף, שמי שיודע שאף אם לא יאכל יוכל לצום, אינו מחויב לאכול כלל, כיון שכל המצוה היא כדי שיוכל להתענות בעשירי. ולפי זה הוסיף שאף מטעם זה אין לברך על אכילה זו, כיון שאינה מצוה בפני עצמה אלא שהיא הכנה למצוה של צום העשירי.

ז. ובשדי חמד (פאת השדה ברכות, ג) הביא טעם נוסף מדוע אין לברך על מצוה זו, משום שלא מצינו שמברכים על אכילה שאין ניכר ממנה שאוכל לשם מצוה, מה שאין כן באכילת מצה ומרור שלא היה אוכל מאכלים אלו אם לא היה מקיים בזה מצוה, אבל באכילה זו אין מצוה אלא לאכול כדרכו ואין ניכר שמקיים בזה מצוה, ולכן אין מברכין על כך.

ח. חידש המנחת חינוך (שיג) שכיון שלומדים את החיוב אכילה ממה שכתוב לשון עינוי על התשיעי, אם כן אינו יוצא ידי חובה אלא אם אכל שיעור ככותבת שהוא שיעור עינוי של יוהכ"פ, ואם לא אכל שיעור זה בכדי אכילת פרס נחשב שהתענה.

ובאשל אברהם (תרו) הביא מס' פרי עץ חיים שצריך לאכול שיעור אכילה שאוכל בשני ימים. וביאר את דבריו, שצריך לאכול קצת יותר משיעור של אכילת יום אחד וזה נחשב לאכילת שני ימים.

ט. השדי חמד (מערכת יום הכפורים, א) הביא אריכות גדולה האם מותר לקחת משקה או סם מיוחד בתשיעי כדי שלא ירגיש את

והמצוה לאכול בתשיעי היא רק כדי שהצום לא יזיק לו ויוכל לעמוד בחזקו, אבל שלא יבטל את העינוי לגמרי.

אמנם הרבה מן הפוסקים כתבו להתיר [עי' בשו"ת חלקת יעקב או"ח, רטז. משנה הלכות ז, פב]. והביאו שרוב הראשונים הקשו על שיטת רש"י בקניבת ירק, וכל העינוי הוא רק בשב ואל תעשה, אבל אין צריך להרגיש את העינוי ממש.

באיסור אכילה ושתיה אם הם בהנאת גרונו או בהנאת מעיו

ופטור. ולהלכה פסק הרמב"ם (מאכלות אסורות יד, ג) שהולכים אחר הנאת גרונו.

וכתב המנחת חינוך (מצוה שיג, ב) להסתפק בשיעור של איסור אכילה ביוהכ"פ, האם הולכים אחר הנאת גרונו כשאר איסורי אכילה שבתורה, או שכיון שעיקר הקפידא היא על יתובי דעתיה לכן צריך שיהיה שיעור במעיו.

והנה לר"ל שסבר שבכל איסורי התורה הולכים אחר הנאת מעיו, ודאי שביוהכ"פ שאיסורו בלשון עינוי אין איסורו אלא בהנאת מעיו, וכל הספק הוא לשיטת ר"י שבכל האיסורים הולכים אחר הנאת גרונו, וביוהכ"פ יש מקום לדון אם הוא מודה לר"ל שהולכים אחר הנאת מעיו.

ג. ועוד הסתפק שאם עיקר האיסור הוא משום יתובי דעתיה, אולי אין צריך כלל

הצום כלל, וצידד שם שצריך להרגיש את העינוי ממש, והביא כן ממה שהתירו ביום הכפורים שחל בשבת לקנוב ירק מחצות היום (שבת קטו, א), וביאר רש"י שכיון שרואה ואינו אוכל הרי הוא קרוב לעינוי. ומבואר שיש ענין להתענות ממש ולהרגיש את הצום ולכן התירו משום זה אף איסור דרבנן. ולכן החמיר שם שאין ראוי להסיר מעליו בקום ועשה את העינוי.

א. כל איסורי האכילה שבתורה שיעורם הוא באכילת כזית, אבל ביום הכיפורים כיון שכתבה התורה את איסור האכילה בלשון "עינוי", אמרו חז"ל שהשיעור הוא בככותבת הגסה שבאכילתה מיתבא דעתיה.

וכן כתב השו"ע (או"ח תריב, א), האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה, חייב. והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שווה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן.

ב. והנה בכל איסורי אכילה נחלקו ר"י ור"ל (חולין קג, ב) האם השיעור הוא לפי הנאת גרונו או לפי הנאת מעיו. ונפק"מ האם מצרפים את האוכל שנמצא בין החניכיים לשיעור כזית, וכן אם אכל חצי זית והקיא וחדר ואכלו, שאם הולכים אחר הנאת גרונו, הרי שגרונו נהנה מכזית, אבל אם הולכים אחר הנאת מעיו, אין במעיו שיעור כזית

הנאת גרונו, ואף במקום שכר את המאכל בסיב ובלעו ולא נגע כלל בגרונו, יהיה חייב משום הנאת מעיו.

אולם כתב שע"כ צריך אף הנאת גרונו כיון שאם היה החיוב רק על הנאת מעיו, היה חייב אף אם אכל בשיעור זמן יותר מכדי אכילת פרס [וכמו שכתב הפמ"ג (או"ח א"א רי, א) לענין ברכת המזון, שבאכילת כזית חייב לברך רק אם אכל תוך שיעור אכילת פרס, אבל אם אכל כדי שביעה חייב לברך אף ביותר משיעור אכילת פרס, כיון שהוא שבע והולכים אחר הנאת מעיו], וכיון שהחיוב ביוהכ"פ הוא רק בכדי אכילת פרס (עי' שו"ע תריב, ג), ע"כ שצריך אף הנאת גרונו וצריך שיצטרפו האכילות בגרונו.

וכן נקט החתם סופר (או"ח, קכז) שביוהכ"פ צריך אף הנאת מעיו, ואינו חייב על הנאת גרונו בלבד, ולכן צריך שיהיה במעיו שיעור כותבת.

ד. ובשו"ת אחיעזר (ג, סא) כתב להוכיח שלא כדבריהם, ממה שאמרו בשבועות (יג, ב) שלשיטת רבי שיוהכ"פ מכפר אף בלא עשה תשובה, החיוב כרת על אכילה ביוהכ"פ הוא במקום שאכל אומצא (בשר שאינו מלוח) וחנקה אותו ומת ולא היה שהות בין האכילה ומיתתו כדי שיוהכ"פ יכפר עליו.

ולכאורה מפורש שאין צריך הנאת מעיו, ובהנאת גרונו בלבד כבר חייב.

אולם החתם סופר (בחולין קג, א) כתב ליישב, שהאומצא לא היתה רק בבית הבליעה אלא כבר ירדה למטה ממנו וכבר נקרא הנאת מעיו.

והוסיף הגרמ"ע לחדש, שאף לדברי החתם סופר שצריך הנאת מעיו, ודאי שצריך שיהיה בדרך אכילה, שהרי לומדים (יומא עד, ב) עינוי של אכילה מהפסוק "ויענך ויריעבך ויאכילך את המן", והיינו בדרך אכילה דרך הגרון.

ולכן פסק שמותר ביוהכ"פ להכניס לחולה אוכל לתוך הגוף ע"י צינור וכדו', ואף שמתיישבת דעתו על ידי כך ויש לו הנאת מעיו, אבל אין זה דרך אכילה מפני שאין האוכל עובר דרך גרונו כלל.

ה. ראיה נוספת כתב האחיעזר (וכן כתב האור שמח שביתת עשור ב, ד. וכן בשו"ת דובב מיישרים ג, פח) שהולכים אחר הנאת גרונו, משיטת ר"ש (שלא סובר איסור כולל) שהאוכל נבילה ביוהכ"פ פטור מחטאת, משום שאין איסור חל על איסור, ולכן אין איסור יוהכ"פ חל על איסור נבילה שקדם לה.

ולכאורה אם נאמר שהחיוב ביוהכ"פ הוא על הנאת מעיו, אם כן בשעה שהתחיל לאכול נתחייב רק משום איסור נבילה, ולאחר שבא למעיו עובר באיסור יוהכ"פ, ואף שאי אפשר להתחייב משום יוהכ"פ אם לא יעבור על איסור נבילה, אבל כבר איסור נבילה כלה, שהרי אם יקיא גם יהיה חייב. אלא ע"כ שגם ביוהכ"פ אינו חייב אלא אם היה הנאת גרונו, וכיון שעל הנאת גרונו אין איסור חל איסור, שוב הוא כהנאת מעיו בלי הנאת גרונו.

וכן הביא האפיקי ים (ב, לא) ראיה זו להוכיח שהאיסור ביוהכ"פ תלוי בהנאת גרונו.

ו. **ולענין** שתייה כתב החתם סופר (בחי' ליומא, והובא לשונו בשו"ת כתב סופר או"ח, קיז) שלכו"ע ואף לר"ל שהולכים אחר הנאת מעיו, בשתייה מודה שהולכים אחר הנאת גרונו. והוכיח כן שהרי מבואר בגמ' (שם פ, ב) לחלק בין אכילה ושתייה, שבאכילה אפילו עוג מלך הבשן חייב בכותבת, ואילו בשתייה משערים כל אדם לפי מלא לוגמיו. ובס' תוספת יום הכפורים (שם) כתב לבאר הטעם באכילה, שכל אדם בשעה שיש כותבת בתוך מעיו הוא שבע, אלא שאצל עוג השביעה היא לרגע אחד ומיד המזון מתעכל והוא רעב שוב, אבל מכל מקום היתה אצלו שביעה במעיו רגע אחד.

והוסיף החת"ס שבשתייה אינו כן, וביאר ע"פ מה שאמרו בסוכה (מט, ב) כי שבע איניש חמרא, מגרוניה שבע, והיינו ששביעת האדם בשתיית יין לא בא ממילוי כרסו, אלא משתיית לגימות גסות המשביעות את תאוות גרונו הוא שבע. ולכן ביוהכ"פ הולכים לכו"ע ובכל אדם אחר הנאת גרונו.

האומר "אחטא ואשוב"

והרמב"ם (תשובה ד, א) כתב, ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקדוש ברוך הוא מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו, ואלו הן וכו' והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר.

אלא שכתב בדרך אחרת קצת, שלכאורה אם החיוב הוא על הנאת מעיו כיון שהעיקר הוא יתובי דעתיה, מדוע סבר ר"ש שפטור מחטאת משום אין איסור חל על איסור, והלא הם שני סוגי איסורים שונים, שבשאר איסורים החיוב הוא משום האכילה, וביוהכ"פ הוא משם עינוי ויתובא דעתא, וכן יש חילוק ביניהם בעצם האיסור, שבכל האיסורים הוא איסור חפצא, וביוהכ"פ הוא איסור גברא. וכן הם חלוקים בשיעור האיסור, שבכל האיסורים שיעורו בכזית וביוהכ"פ בככותבת. וכן הם חלוקים בשמן חיובם, שבכל האיסורים החיוב בהנאת גרונו, וביוהכ"פ בהנאת מעיו, ואם כן הם שני סוגי איסורים לגמרי ואינם משם אחד כלל.

והכריח מכן שזו טעות, ובאמת אף שהאיסור ביוהכ"פ הוא איסור גברא, וכן חלוק משאר איסורים בשיעור ובזמן, אבל עצם האיסור הוא משום אכילה, אלא שהשיעור אכילה הוא בשיעור של יתובי דעתא, אבל ודאי שאם מיישב את דעתו בלי אכילה אין זה איסור כלל, ולכן צריך לעולם הנאת גרונו כדי שייחשב לאכילה.

א. **"האומר** אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה" (יומא פה, ב). וביארו (שם, פז, א) שנקטו אחטא ואשוב ב' פעמים, משום שכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, ולכן רק לאחר ב' פעמים אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

וכבר עמדו המפרשים מדוע שינה הרמב"ם ונקט שאף באומר פעם אחת "אחטא ואשוב" כבר אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

ב. ובלחם משנה כתב ליישב, שאף באומר פעם אחת אחטא ואשוב כבר אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה מפני גודל חטאו, ומה שאמרו בגמ' לפרש שצריך ב' פעמים, הוא לומר שבב' פעמים אין האדם מצד עצמו יבוא ויעשה תשובה כיון שנעשה לו כהיתר.

ג. ובקרבן נתנאל (על הרא"ש אות ז) כתב ליישב בשם העשרה מאמרות, וביתר ביאור כתב באבי עזרי (תשובה, שם), שהנה זה ודאי מה שאמרו שאם עבר עבירה ושנה בה שנעשית אצלו כהיתר, הוא דוקא אם לא עשה תשובה לאחר שחטא, שאם עשה תשובה הרי אין זה פעם שניה אלא ראשונה ולא נעשית אצלו כהיתר. ואם כן באומר אחטא ואשוב ע"כ שגם לא עשה תשובה לאחר שחטא, שאם לא כן אלא חזר ועשה תשובה אין זה הפעם השניה שאומר אחטא ואשוב ולמה אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואם כן יש להבין מה התוספת של האומר אחטא ואשוב יותר מעשה עבירה ושנה בה, ואם נאמר שזה בא לחדש שאף באומר שישב לאחר החטא אין מספיקין, אדרבה זה גרוע יותר ממה שלא חשב כן, שהרי אין זה תשובה כלל, שהרי אחד מעיקרי התשובה הוא החרטה על העבר, ואם אומר אחטא ואשוב אין הוא מתחרט כלל.

ולכן למד הרמב"ם שע"כ שאף באומר פעם אחת אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ומה שאמרו ב' פעמים, זה כדי ללמוד דבר אחר, שמי שחטא ב' פעמים הדבר נעשה אצלו כהיתר והוא חטא יותר גרוע, ורק מפני כך נקטו במשנה ב' פעמים, אבל לענין שאין מספיקין בידו הוא אף בפעם אחת.

ד. והשפת אמת כתב ליישב באופן אחר, שבחטא יחיד אף בפעם אחת אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אולם אם אמר כן ב' פעמים אין מספיקין בידו לעשות תשובה על כל החטאים, כי הוא מוחזק שעל כל החטאים סומך על התשובה.

ה. ובטעם הדבר שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, כתב המאירי (חיבור התשובה מאמר א, ג), "ראיתי מי שהתפלל מה היא החומרא הגדולה הנמצאת בזה העון בסבת היות מחשבתו לשוב ממנו בעת העשותו, אחר שהעברה ההיא אינה חמורה בעצמה עד שמי שיעשנה בבלתי מחשבת התשובה יהיה מאותם שאין מספיקין בידו לעשות תשובה וכו', ולפי מה שנמשכתי לבארו דעתי בכוונת רבותינו, שהיא באדם שבעת עשותו העברה יכיר צורך התשובה אין יצרו מושקע ומוטבע בגנות המדות כל כך שלא יוכל לכבשו בהשתדלות מעט, אבל לא חשש לקנות עם יצרו ולאציל ממנו את אשר שאלו עיניו מצד היותו נשען על התשובה, ולולא דעתו תועלת התשובה ושהיא מכפרת לשבים כבר היה מעמיד עצמו, אבל הביאו לזה השענו על מה שידע מתועלת התשובה גם אחר החטאים

בו מצד השענו על התשובה בדעתו תועלתה בכל צד ובכל זמן וכו'".

ו. **והחתם** סופר (דרשות א, עמ' 28) כתב דבר מחודש בענין זה, שלאחר שחז"ל אמרו שאין בידו לעשות תשובה, אם כן שוב מה שאמר "אחטא ואשוב" אינו כלום, כי הרי אין בידו לעשות תשובה, ואם כן אינו בכלל "אחטא ואשוב" שאין כאן תשובה, ואם כן שוב צריך שיהיה בידו לעשות תשובה, אבל אז שוב הוא בכלל "אחטא ואשוב". ולכן כתב החת"ס, שבמה שחשב שישב הוא כופר בדברי חז"ל שאמרו שאין בידו לעשות תשובה, והוא חטא בפני עצמו, וצריך תשובה על זה, ולכן אף מי שאומר אחטא ואשוב יכול לעשות תשובה, אלא שצריך לעשות תשובה אף על החטא שכפר בדברי חז"ל.

הגדולים וגם בעת הזקנה, ולא חשש במה שלא ימשך אחריה תגמול רב ולא חשש לפטפט ביצרו, אבל נשקע בענינו הרע ועשה כרצונו והגדיל מריו הרוג בקר ושחוט צאן ערוך השולחן אכול ושתה כי מחר נשוב, ונמצא שההשענות על חסד השם, ר"ל התשובה הביאו לאלה החטאים, לא תגבורת היצר, אם כן שכר התשובה יוצא בהפסדה, בהיותה מחטיאה האדם על צד ההשענות עליה, ולולי הבטחון בה לא עבר זה ולא חטא כי לא עברו תגבורת היצר, ונמצא אם כן היות חסד השם סבת החטא, בכיוצא אמרו שאין מספיקים בידו לעשות תשובה, וזה אמנם מעיון מאזני היושר ומנקדת משפטי המדות התוריות, שזה בלי ספק גדול עונו מנשוא, בעשותו חסד השם סבת החטאים, אחר שהיה יכול למחות ביצרו ולא חשש למחות

בגרר בקשת מחילה ופיוס בעיוכ"פ

והנה בפשוטו נראה שהדין לפייס את חבריו הוא מעיקרי התשובה עצמה, כי כל זמן שחבירו מקפיד עליו ואינו מוחל לו א"כ עדיין החטא בידו וחסר לו בעיקר התשובה עצמה של עזיבת החטא, שהחטא היה שהקניט את חבריו וכיון שחבירו לא מחל לו א"כ עדיין לא עשה תשובה כלל.

וא"כ צ"ע על לשון המשנה שאין יוהכ"פ מכפר וכו', ולכאורה איזה שייכות יש בדין זה ליוהכ"פ, הלא לכאורה דין זה שייך בכל השנה כשרוצה לעשות תשובה, שלא שייך לחזור בתשובה שלימה כל זמן שהשרץ בידו ולא ביקש מחבירו מחילה כיון

א. **"עבירות** שבין אדם לחבירו אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבריו" (יומא פה, ב). וכן כתב הטור (או"ח, תרו), ויתן כל אדם אל לבו בערב יום הכפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו, דעבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, ושבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שיפייסנו.

וכתב הב"ח, "ורצונו לומר, שאל יאמר היום או למחר אפייסנו אלא בערב יום הכפורים יפייסנו ולא יעבור, מה שאין כן בשאר ימות השנה שאע"פ שראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו, מכל מקום יכול הוא להניח הענין ליום אחר."

שלא עזב את החטא, ומה החידוש ביוהכ"פ. ואף אם נאמר שעיקר מצוות התשובה הוא ביוהכ"פ ולכן נקטה המשנה דין זה לגבי יוהכ"פ, עדיין דברי הב"ח צריכים ביאור, שכל השנה כולה יכול להניח למחר ולא חייב לפייס את חבריו, אולם בערב יוהכ"פ חייב, ומדוע בכל השנה יכול להמתין מלפייס והלא החטא עדיין בידו.

ב. עוד מבואר בטור ובשו"ע (שם), שאם חבריו אינו מתפייס יחזור וילך פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה שיפייסוהו, ואם אינו מתפייס בג' פעמים אינו צריך לפייס עוד, והני מילי לחבירו, אבל לרבו צריך להרבות עליו רעים עד שיתפייס.

ואם נאמר שכל זמן שחבירו לא מפויס עדיין החטא בידו ולא נקרא שעזב את החטא א"כ צ"ע מדוע צריך לפייס את חבריו רק ג' פעמים ולא יותר, [ובמג"א הביא מהב"ח שאם רצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה, ובפרי חדש חלק עליו וכתב, שמשמע מדברי הרמב"ם שאינו רשאי יותר, וכן דייק מלשון הגמ' שאל יבקש יותר מג' פעמים, ועיי"ש שהאריך].

ועוד צ"ע, מדוע מדברו צריך לבקש יותר מג' פעמים, ומה החילוק בין רבו לחבירו.

ג. עוד כתב הב"ח בשם ס' עין יעקב על הירושלמי, שהחוטא ילך לכתחילה מעצמו לבקש מחילה מחבירו, ולא כמו שנוהגין מקצת בני אדם לשלוח תחילה אמצעי שירצה לעלוב לקבל פיוס בעולב.

ויש לבאר מדוע צריך ללכת בעצמו לבקש מחילה, והא סו"ס חבריו נתרצה גם ע"י שליח, ולמה צריך לטרוח לילך בעצמו. [ועי' בפרי חדש שכתב שאין הבדל אם עבר איש בתוכם].

ד. עוד אמרו בסוגי' ביומא (פז, ב) שרוב הלך לבקש מחילה מר' חנינא י"ג פעמים ולא התפייס. והקשו, והיכא עבד הכי, והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, אלא ר' חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא, וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא רישא הוי, אמר שמע מינה בעי למעבד רשותא ולא איפייס, כי היכי דליזיל ולגמר אורייתא בבבל. והיינו, שרב חנינא שהיה ראש ישיבה בארץ ישראל חלם שימנו את רב לראש ישיבה ולא רצה להתפייס עמו כדי שרב ילך לבבל ושם ימנו אותו ולא בא"י, ואם לא כן הוא ימות כיון שאין מלכות נוגעת בחברתה.

והרמ"א (שם, א) למד ממעשה זה, שאם יש סיבה לא למחול, או שזה לטובת המוחל שלא ימות וכמעשה דר' חנינא, או לטובת הנמחל שילמד להכניע את לבו הערל, רשאי שלא למחול, [כך ביארו את דבריו במג"א ובט"ז].

ובמשנה ברורה (ט) כתב בשם הפמ"ג שאעפ"כ צריך להסיר את השנאה מלבו.

ודבר זה צ"ב שאם הוא הסיר את השנאה מלבו א"כ מדוע צריך לבקש ממנו מחילה, והא אינו כועס עליו.

ה. והנראה מכל הנ"ל, שפיוס ומחילה הם ב' ענינים, שפיוס הוא מהכעס והשנאה שצריך שחבירו לא יכעס עליו, אולם יש עוד דין של מחילה שצריך למחול לחבירו על החטא שחטא כנגדו כדי שחבירו לא יענש בסיבתו, ובעבירות שבין אדם לחבירו התחדש שהחטא הוא כלפי השני, וצריך שהשני ימחול, וכמו ששייך אצל הקב"ה מחילה כלפי עונשין, כך אצל חבירו הוא כביכול הבעלים על חטא זה למחול אותו.

ולכאורה יסוד זה מפורש בדברי הב"ח, שכתב שם וז"ל: המבקש מחילה ממי שפשע כנגדו צריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה וכו' דלמאי דכתבין לקמן דצריך לפרט החטא בידויו לפני המקום הוא הדין נמי בידויו לפני חבירו דבהא אין לחלק בין עבירות שבינו לבין המקום לבינו ובין חבירו. ומבואר בדבריו, שמחילה מחבירו הוא כוידוי ממש, וכמו לפני המקום ב"ה, שחבירו הוא כביכול הבעלים על חטא זה למחול אותו שלא ייענשו בגלל חטא זה.

וא"כ מבואר היטב מה שכתב המ"ב שאם רוצה שחבירו יכניע את ערפו רשאי לא למחול אבל לא לכעוס עליו, והיינו כמו שנתבאר שהפיוס והמחילה הם ב' דברים, ואע"פ שאינו כועס עליו אבל יש לו סיבה שלא רוצה למחול לו כיון שרוצה שהשני יכניע את ערפו.

ו. ובזה אף מבואר מה שאמרו שאל יהא המוחל אכזרי, ולכאורה מה שייך מדת האכזריות באדם שכועס על חבירו, הרי

חבירו הזיקו ויש לו סיבה למה לא למחול ומדוע ייחשב לאכזרי. אולם לפי המבואר יש לומר שאין הדברים אמורים על הכעס אלא על המחילה מעונשין, שאדם צריך למחול לחבירו שלא יענש בגלל שחטא לו, וע"ז שייך מידת האכזריות. (ואולי אפ"ל שאף אם כועס עדיין אפשר למחול מעונשין, אולם זה מחודש, וצ"ע).

ולפי זה יש לומר, שדין בקשת מחילה מחבירו אינו מצד עזיבת החטא אלא יש דין נוסף שצריך לבקש מחילה מחבירו. וכבר כתב כן הפרי חדש (שם) לדייק ממה שאמרו שאין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו, ולא אמרו עד שיתרצה חבירו, וע"כ שהבקשה לא הוי תנאי לריצוי אלא הוא דין בפ"ע שצריך לבקש ולרצות את חבירו, כיון שהוא כביכול הבעלים על חטא זה, ולכן יש דין לבקש ממנו מחילה.

ולכן בדין זה של בקשת המחילה יש חילוקי דינים בין אם מבקש מחילה מחבירו או שמבקש מחילה מרבו, שלחבירו צריך לבקש ג' פעמים ולרבו אף יותר מג' פעמים, (ובפשוטו הסברא לחלק בין חבירו לרבו, כי הענין בבקשת המחילה הוא כדי להכניע את עצמו, ולרבו צריך להכניע את עצמו יותר).

ז. וסברא זו כבר הוזכרה בדברי הפלא יועץ בחלק תשובה, שאף שיודע שחבירו אינו כועס עליו בכל זאת יש חיוב ללכת לבקש מחילה. והביא רא' ממה שאמרו (יומא פז, א) על רב שהלך בעצמו בעיוהכ"פ להביא את עצמו לפני מי שפגע בו, ואע"פ שודאי רב כבר מחל לו בלבו ומה היה צריך להמציא

התחייב. וביאור סברתו כפי שנתבאר, שיש דין וחיוב ללכת ולבקש ממנו מחילה ולכן דוקא במקום שכבר נתחייב תו לא פקע וחייב לעלות על קברו.

י. ולפי זה אף מבוארים דברי הב"ח שצריך ללכת בעצמו לבקש מחילה ולא ע"י שליח, כיון שכל הדין בקשת המחילה הוא לבקש ולהכניע עצמו ולכן צריך ללכת בעצמו. (אולם הפר"ח חולק וסובר שאפשר ע"י שליח. וצ"ע שהפר"ח עצמו כתב את היסוד שיש דין לבקש מחילה ולא די בפיוס עמו).

וע"ע בס' חוט שני שהביא בשם מרן החזו"א זצ"ל כעין דברים אלו.

יא. והנה הסתפק החפץ חיים (הל לה"ר ד, במ"ח מ"ח) אם דיבר על חבירו לשון הרע אבל לעת עתה לא הגיע היזק וצער לחבירו על ידי דבורו, אך יש לחוש שברבות הזמן יבוא לו היזק מכך, האם צריך לפייסו כבר היום, או יעשה בינתיים רק תשובה למקום. [וזה ודאי שאם יבוא לחבירו לאחר זמן היזק שחייב לפייסו כשיבוא הזמן ההוא, אלא הנדון האם חייב כבר היום לבקש מחילה על דבר שיבוא לאחר זמן].

ויש לבאר את ספיקו שהוא תלוי בגדר בקשת המחילה מחבירו, שלצד שרק צריך לפייסו, אם כן כל זמן שחבירו לא נפגע ממנו אין לו מה לבקש ממנו מחילה. אמנם אם נאמר שזה דין על המצער לבקש מחבירו מחילה אף שאינו כועס עליו כלל, אם כן יש לומר ששייך לבקש מחילה אף שעדיין לא הגיע ההיזק לידי מעשה בפועל, כי בקשת המחילה היא דין על המדבר והמצער ולא על המצטער.

את עצמו שהשני יבקש ממנו מחילה, אלא ע"כ שיש דין לבקש מחילה גם לאחר הפיוס, ולכן המציא את עצמו בפני חבירו שיבקש ממנו מחילה, וכפי שנתבאר שהם ב' דינים חלוקים, ולכן בדין המחילה נאמר שצריך לבקש אע"פ שאין כעס וקפיда בלב השני.

ובזה מובנים דברי הב"ח שכתב שכל השנה יכול להמתין מלבקש מחילה, אולם בעיוהכ"פ יש חיוב. ולפי דברינו הוא מבואר היטב, שודאי אם חבירו כועס עליו חייב לפייסו, וכל זמן שלא פייסו נקרא עדיין חוטא כיון שחבירו עדיין כועס עליו, אולם בדין המחילה חידש הב"ח, שהוא דין שנאמר דוקא בעיוכ"פ שצריך לבקש מחילה מחבירו שימחל לו, כיון שהוא הבעלים על חטא זה, ודין זה נאמר דוקא בעיוכ"פ, ומשום שאין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו, ואין דין זה בכל תשובה, ששם מספיק שחבירו אינו כועס עליו, אבל ביוהכ"פ התחדש שאף צריך לבקש ממנו מחילה.

ח. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים שכל הסדר הנכתב בשו"ע להביא ג' פעמים י' בני אדם לבקש מחילה זה דוקא בעיוכ"פ, כיון שרק ביום זה יש דין לבקש מחילה.

ט. ועוד אמרו בסוגי' (שם), שאם דיבר על אדם ומת צריך ליקח י' בני אדם ולבקש מחילה על קברו. וכתבו האחרונים שדוקא אם חטא בחייו, אולם אם חטא לאחר מיתתו יכול לבקש מחילה במקום שחטא.

ובס' תוספת יום הכפורים כתב לבאר, שאם חטא בחייו כבר נתחייב ללכת ולבקש ממנו מחילה משא"כ לאחר מיתתו לא

בגדר כפרת יום הכיפורים

עבירות שהן מתכפרים לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן, כיצד עבר אדם על מצוות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו', עבר על מצוות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה, תשובה תולה יום הכפורים מכפר וכו'".

ויש לדקדק במה שכתב "בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה", וכן כתב "אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר", והלא כתב בהמשך דבריו שיש ד' חילוקי כפרה, ולפעמים אין התשובה מכפרת אלא צריך אף את כפרת יוהכ"פ ויסורים, וא"כ אין התשובה מכפרת על הכל.

עוד העיר הכסף משנה על מה שכתב "התשובה מכפרת על כל העבירות", והלא כתב בסמוך להדיא שאינה מכפרת על כל העבירות. וביאר, שהתשובה מכפרת "כלומר דרך כלל וכמו שביאר הוא ז"ל בסמוך". ועדיין דבריו צ"ב מדוע כתב בלשון שאינו מדוקדק כ"כ.

ג. וכדי ליישב את דבריו יש להקדים ולחקור בגדר הדין שיוהכ"פ אינו מכפר אלא לשבים, האם רבנן מודים לרבי שעיצומו של יום מכפר, אלא שלרבי אין צריך לעשות תשובה, ולרבנן יוהכ"פ מכפר רק בתנאי שעשה תשובה ולא למי שעומד ברשעו, או שיש לומר שלרבנן כל כפרת יוהכ"פ היא ע"י

א. "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא טז, ל). ונחלקו (יומא פה, ב. שבועות יג, ב) רבי ורבנן אם יוהכ"פ מכפר אף בלא תשובה. רבי סבר שעל כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר, שאם עשה תשובה יום הכפורים מכפר ואם לאו אין יום הכפורים מכפר. ורבנן סברו שאין יוהכ"פ מכפר אם לא עשה תשובה.

ועוד אמרו (שם פו, א) שלרבנן יש ד' חילוקי כפרה, עבר על עשה ושב, אינו זז משם עד שמוחלין לו. עבר על לא תעשה, ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין. אבל מי שיש חילול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת.

ב. והנה כתב הרמב"ם (תשובה א, ג-ד), "בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו, שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר, יש

תשובה, והיינו שתשובה היא המכפרת רק שיוהכ"פ הוא זמן תשובה, ואז התשובה מתקבלת ומכפרת.

וכצד הב' כתב המאירי (יומא פה, ב) "מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה, שזהו כלל גדול שאין שום דבר מכפר אלא בתשובה, התשובה ר"ל לבד בלא מיתה ובלא יום הכפרים מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה, אבל על החמורות כגון כריתות ומיתות בית דין תשובה תולה עד שיבוא יום הכפורים ויכפר, כלומר שתכלית התשובה נמצאת בו, ומ"מ הוא הדין שהתשובה הגמורה מכפרת בכל עת שאין הפרגוד ננעל בפני התשובה אלא שסתם הדברים שהיא נמצאת שלימה יותר בזמן הזה משאר הזמנים". ומבואר בדבריו ששייך לחזור בתשובה אף ללא יוהכ"פ ואין הפרגוד ננעל בפני התשובה, אלא שיוהכ"פ הוא יום שמסוגל לעשות בו תשובה מעולה ושלימה ביותר, וא"כ נמצא שלעולם התשובה היא המכפרת אלא שיש זמנים שיותר מסוגלים לעשות בהן תשובה מעולה.

וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב (שם ב, ו-ז) "אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו וכו', יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים". ומשמע מדבריו שתכלית יוהכ"פ הוא התשובה, והוא הזמן היותר נעלה לעשות

תשובה, אבל לעולם התשובה מכפרת ולא עיצומו של יום, וכמש"כ שמעלת היום שהוא זמן תשובה ולא כתב שהוא זמן כפרה.

ולפי זה מדוקדקים דברי הרמב"ם היטב, שלעולם בזמן הזה שאין קרבנות רק התשובה מכפרת, ואע"פ שכתב ד' חילוקי כפרה ויש עבירות שאין תשובה לבדה מכפרת אלא רק עם יוהכ"פ, אבל יוהכ"פ אינו מכפר מצד עצמו אלא התשובה בו מועלת יותר, ונמצא שלעולם התשובה היא המכפרת, וזה מה שכתב "התשובה מכפרת על כל העבירות", [וכן צריך לבאר על מיתה ויסורים שאינם מכפרים מצד עצמם, שהרי יסורים אין תכלית ביאתם לשם כפרה אלא לעונש, אלא שמכפרים עם התשובה, שאם שב בתשובה אזי היסורים והמיתה הם גמור תשובתו, אבל אינם מכפרים מצד עצמן, וכמו שביארנו לענין יוהכ"פ].

ד. ובזה אף יש לבאר את דברי הרמב"ם בדין האומר אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר, ואמרו (יומא פז, א) שאף לרבי שעיצומו של יום מכפר "אגב שאני". ופירש רש"י, מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר. אמנם הרמב"ם (פירוש המשניות) ביאר, "אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר, הוא כמו שאמר אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כלומר לא יסייעו ה' לעשות ביום צום כפור מה שבו יהיה ראוי שיתכפר לו באותו היום". ולא ביאר כרש"י שאין יוהכ"פ מכפר לו, כי הרמב"ם סבר שאין כפרת יוהכ"פ מצד עיצומו של יום, אלא מצד התשובה שבו,

ולכן פירש שאם סומך על יוהכ"פ אין מסייעין בידיו לחזור בתשובה ביוהכ"פ.

ומרש"י שפירש מצד כפרת היום שאין מכפר לו, אין לומר שחולק על הרמב"ם בגדר כפרת יוהכ"פ, כי כתב כן לשיטת רבי שסבר שעיצומו של יום מכפר אף ללא תשובה, וע"כ שיוהכ"פ עצמו מכפר, ולכן פירש שאם סומך על כפרת יוהכ"פ אין יוהכ"פ מכפר לו, אבל לרבנן שצריך תשובה יש לומר שגדר כפרת יוהכ"פ הוא מגדרי התשובה, שהתשובה ביום זה יותר מתקבלת.

ה. וכן יש לדקדק כן ממה ששינינו (שם פה, ב) "חטאת ואשם ודאי מכפרין, מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה", ופירש רש"י, חטאת ואשם ודאי מכפרין - ומסתמא תשובה איכא, שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן. וכ"כ הרמב"ם (תשובה א, א) "וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדוןן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה", וא"כ צ"ב מדוע לא כתבו לגבי חטאת ואשם "חטאת ואשם ודאי מכפרין עם התשובה" כמו שכתבו "מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה".

ולפי יסוד הדברים הנ"ל הוא מדוקדק, שבחטאת ואשם עיקר הכפרה הוא ע"י הבאת הקרבן, רק שתנאי הוא בכפרת הקרבן שאינו מכפר אלא לאחר שעשו תשובה, ולכן לא הוזכר דין התשובה במשנה שאינו אלא תנאי לקבלת הקרבן לכפרתו, וכן מדוקדק ברמב"ם שכתב "אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה", כי הקרבן הוא המכפר, משא"כ במיתה ויום הכיפורים

שאינן מכפרין מצד עצמן אלא הם פרט מדיני התשובה ומועילים שתהיה תשובתו שלמה יותר, לכן כתבו שהם מכפרין עם התשובה.

ו. והנה הקשו (שבועות יג, א), שלרבי אם יוהכ"פ מכפר בלא תשובה על מה הזהירה התורה באיסור כרת את האוכל והעושה מלאכה ביוהכ"פ והלא מתכפר לו אף בלא תשובה מצד עיצומו של יום. ותירצו, שאכל ונחנק מיד, ולא היה שהות בין אכילתו למיתתו כדי שיכפר עליו יוהכ"פ, או שאכל סמוך לשקיעת החמה שלא היה שהות ביום שיכפר לו [וכתב המהר"ץ חיות, שבאמצע אכילתו אין מתכפר לו כי רבי מודה שאין יוהכ"פ מכפר למי שמבעט, ובשעת אכילתו הוא מבעט].

וכתבו התוס' [והוא עפ"י תוספתא ביומא ד, טו], שיוהכ"פ אינו מכפר עד שתחשך למוצאי יוהכ"פ [משא"כ שעיר שמכפר מיד], וא"כ מה שאמרו שמת מיד הוא לאו דוקא, אלא כל מי שמת באמצע יוהכ"פ אין מתכפר לו, כי הכפרה היא במוצאי יוהכ"פ.

והקשו הגבורת ארי (יומא פה, ב) והרש"ש (שבועות, שם) שנעלם מתוס' דברי הגמ' בכריתות (יה, ב) שרבא אמר שיוהכ"פ מכפר כל היום, ולכן אם באה לידו ספק עבירה אפילו עם חשיכה פטור מקרבן, כי יוהכ"פ מכפר כדין אשם תלוי שמכפר על ספק. וא"כ מבואר שהבבלי סבר שיוהכ"פ מכפר כל רגע ורגע ולא רק בסופו, [ועי' בהערות להגרי"ש אלישיב זצ"ל שתירץ, שדוקא אם יש שעיר שמכפר מיד בשעת שילוחו אז יוהכ"פ

מכפר כל רגע ורגע, אבל בלא שיעיר אין הכפרה
אלא בסופו].

וברשב"א (שבועות, שם) הביא שנחלקו בדבר זה בירושלמי (שבועות א, ו) שרבי זירא אמר שמכפר כל שהוא כל שהוא, ור' חנניה אומר בסוף, והנפק"מ אם מת באמצע היום, שלרבי זירא התכפר מיד ולרבי חנניה אין לו כפרה. והוסיף, שהבבלי לא סבר כן שהרי אמרו שאם נחנק באמצע אכילתו ומת אין יוהכ"פ מכפר לו, אבל אם מת באמצע היום מתכפר לו [ולא כתוס' שאמרו שלא דוקא], וע"כ שהבבלי סבר שיוהכ"פ מכפר כל רגע ורגע.

וביאר הגאון ר' בצלאל ז'ולטי זצ"ל (מובא בקובץ המועדים (מוריה) ימים נוראים), שנידון זה תלוי בחקירה הנ"ל, שלרבי שעיצומו של יום מכפר יש לומר שיוהכ"פ מכפר רק בסופו, שכיון שעבר עליו כל יום הכיפורים מתכפר לו חטאו, אבל לרבנן שסברו (כפי דברי המאירי והרמב"ם הנ"ל) שהתשובה מכפרת יחד עם מעלת יוהכ"פ, שביום זה התשובה יותר מועלת, א"כ יש לומר שיוהכ"פ מכפר בכל רגע ורגע, כי הכפרה היא מצד התשובה שעושה ביום זה ואין צריך שיעבור עליו כל היום.

ומעתה יישב בפשיטות, שלרבנן הכפרה בכל רגע ורגע וכמו שהוכיחו הגבורת ארי והרש"ש מהסוגי' בכריתות, אמנם התוס' שהביאו את דברי התוספתא הם בשיטת רבי, שהרי בסוגי' הקשו על הכרת של יוהכ"פ לרבי, ועל זה כתבו התוס' שהיה אפשר לתרץ שאכל ומת באמצע היום, כי לרבי שעיצומו של יום מכפר אין הכפרה

אלא בסוף, אבל להלכה שפסקו כרבנן יוהכ"פ מכפר בכל רגע ורגע.

ז. והנה כתב היראים (רסג) "וידוי יום הכפורים, צוה יוצרינו לכהן גדול שיתודה על חטאת יום הכפורים ב' וידוין אחד עליו ועל ביתו ועל שער המשתלח עון ישראל וכו', תולדה למצות עשה, צוו חכמים שכל ישראל יתודו בין איש בין אשה ביום הכפורים, כדתניא בסוף פ' יוהכ"פ מצות וידוי יוהכ"פ עם חשיכה וחכמים אומרים צריך שיתודה קודם שיאכל וישתה שלא תטרף דעתו".

ודבריו מחודשים, שמדאורייתא המצוה להתוודות ביוהכ"פ הוא רק על הכהן גדול, והוידוי של כל ישראל הוא רק מדרבנן. ולכאורה דבריו צ"ב כיון שיוהכ"פ אינו מכפר בלא תשובה, ואין תשובה בלא וידוי, א"כ חייב להתוודות.

וביאר הגאון ר' בצלאל ז'ולטי זצ"ל את דבריו עפ"י נידון הדברים הנ"ל, שהרי כתב המנחת חינוך (מצוה שסד) שתשובה ווידוי הם שני דברים, ובהרהור בלבד לעשות תשובה הרי זה תשובה, והוא נהיה בזה צדיק להבא, וכמו שאמרו שאם קידש אשה על מנת שאני צדיק שמקודשת שמא הרהר תשובה, ואף שלא התוודה מועלת תשובתו להבא להיות צדיק, אבל בשביל לכפר על העבירות שעשה לזה צריך אף להתוודות, והוידוי הוא דין בכפרה ולא במעשה התשובה.

ולפי זה ביאר שהיראים סבר שרבנן מודים לרבי שעיצומו של יום מכפר, אלא שאינו מכפר אלא למי שעשה תשובה ולא למי שעומד ברשעו, ולכן סבר היראים שאין

צריך להתוודות, כי התנאי לכפרת יוהכ"פ הוא רק שיעשה תשובה, אבל אינו צריך להתוודות, כי הוידוי הוא דין בכפרה ולא במעשה התשובה, ובכפרת יוהכ"פ אין דין של וידוי אלא רק של תשובה.

אבל הרמב"ם כתב "לפיכך חייבים הכל

לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכפורים", וכ"כ בספר החינוך (שסד) שמי שלא התודה ביום הכיפורים עבר וביטל מצוה, כי הם סברו שעיקר יוהכ"פ הוא לעשות בו תשובה, והכפרה בו היא מצד התשובה שמועלת יותר ביום גדול זה, ולכן צריך אף להתוודות, כי אין כפרה בלא וידוי.

בגדר מצות וידוי ביוהכ"פ

שתי ידי עליו ומתודה, וכך היה אומר אנא השם חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל, אנא השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל וכו'".

והקשה השפת אמת ממה שאמרו (לקמן פו, ב) שבוידוי צריך לפרט את החטא, וא"כ איך מתוודה הכהן גדול על חטאי עם ישראל בלא לפרט את החטאים.

ועוד הקשה המנחת חינוך (מצוה שסד) על עצם הוידוי של הכהן גדול איך הוא מועיל לכלל ישראל, שלכאורה כל אחד ואחד צריך להתוודות לבדו כי היא מצוה שבגופו. והכריח שמועיל שליחות בוידוי, והכהן גדול הוא שליחם של ישראל להתוודות עליהם.

ובס' עבודת המלך (רמב"ם תשובה א, א) הוסיף להקשות מדברי הרמב"ם (הנ"ל) שכתב שצריך להזכיר בוידוי שלא יחזור לזה החטא לעולם, והוא מעיקרו של הוידוי, וא"כ צ"ע על הוידוי של הכה"ג שלא מצינו שיזכיר בדבריו את הקבלה להבא, וסיים שהוא פלא.

א. כתב הרמב"ם (תשובה א, א), "כיצד מתודין, אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתוודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח", ומבואר בדבריו שצריך לכלול בוידוי את כל חלקי התשובה, חרטה, עזיבת החטא וקבלה לעתיד.

ובוידוי של יום הכיפורים כתב הרמב"ם (שם ב, ח) כתב, "הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל אנחנו חטאנו והוא עיקר הוידוי". וצ"ב מדוע אינו כולל בוידוי זה את כל חלקי התשובה.

ועוד כתב הרמב"ם (שם) "עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אף על פי שהוא עומד בתשובתו, שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד". וצ"ב בסברת דין זה, שהרי כבר נתכפרו לו חטאים אלו, ומדוע צריך להזכירם עוד פעם בוידוי.

ב. עוד שנינו (יומא סו, א) לגבי וידוי של הכה"ג, "בא לו אצל שעיר המשתלח וסומך

ג. וכדי ליישב ולבאר את גדר הוידוי של יוהכ"פ יש להקדים את דברי הרמב"ם (שם) שכתב, "כל מצות שבתורה וכו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הקל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה, כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי וכו', וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה, ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה וכו', וכן החובל בחבירו והמזיק ממנו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאות האדם".

והרמב"ם כלל בהלכה זו דין וידוי של תשובה ודין וידוי בשעת הבאת קרבן חטאת ואשם. והקשה הלחם משנה מדוע הוצרך הרמב"ם לרבות וידוי בבעלי חטאות ואשמות מהפסוק "והתודה אשר חטא עליה" ולא למד כן מהפסוק הנאמר בכל העבירות שכתוב בו "כי יעשו מכל חטאות האדם". ויישב, שהרמב"ם מצא פסוק יותר מפורש הנאמר בחטאת ואשם.

ועוד יש לעיין בדברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות ג, טו) שכתב לענין וידוי קרבן, "כיצד מתודה אומר חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי". ולכאורה צ"ב הרי עיקר הוידוי הוא לומר חטאתי ומדוע צריך להוסיף ולומר

שעשיתי תשובה וזו כפרתי, ומה ענין סיפור הדברים האלו בשעת הוידוי.

ועוד צ"ב בהמשך דבריו שכתב "ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי שבח", וביאר הקרית ספר ששלמים אינם צריכים וידוי כיון שלא כתוב בהן ונרצה. וא"כ צ"ב מדוע צריך לומר דברי שבח, ומה השייכות בין וידוי לדברי שבח, שאם אינו יכול להתודות צריך לומר דברי שבח.

ד. ומטו משמיה דמרן הגר"ז מבריסק צ"ל (הובא בס' משאת המלך עה"ת, אחרי. ועל הרמב"ם, סימן עט) שחלוק דין הוידוי של תשובה מהוידוי של קרבן, שבתשובה הוידוי הוא לומר את חטאיו ופשעיו וכולל בזה שמתחרט על מעשיו ומקבל להבא שלא יחזור לזה החטא, אבל וידוי שעל קרבן הוא בא רק לפרט את ענין הקרבן ולספר על מה בא הקרבן, וזה מה שאומר "עשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה וזו כפרתי", ועל ידי אמירה זו יש שייכות בין הקרבן לכפרתו.

ולכן אף בשלמים שלא שייך לומר וידוי שהרי אינו בא על חטאים, אבל צריך לומר דברי שבח, שבזה הוא מפרט ומבאר את ענין הקרבן שבא להקריב.

וכן יש להוכיח מדברי הרמב"ם לענין עולה, שכתב (שם, יד) "ועל העולה מתודה עון עשה ועון לא תעשה שניתק לעשה", ולכאורה צ"ב שהרי אמרו (זבחים ז, ב) שעולה היא דורון כיון שכבר עשה תשובה, שאל"כ הוא זבח רשעים, ולאחר שעשה תשובה על עשה ונתכפר לו מביא עולה לדורון, וכן בכל מקום שמביא חטאת ועולה החטאת קודמת, כי החטאת באה לכפר

אם אינו יודע די שיאמר בכלליות שהמיתה
תכפר לו על עוונותיו ואף זה מדין וידוי.

ה. **ומעתה** מיושבים דברי הרמב"ם שהביא
מקור לוידי של קרבן מהפסוק "והתודה
אשר חטא עליה" ולא למד כן מהפסוק של
וידי של חטא הנלמד מהפסוק "והתודו את
חטאתם אשר עשו", כי באמת הם שני דיני
וידי, וידי של חטא שהוא לומר בפה את
עניני התשובה שעשה, ווידי של קרבן
שאינו אלא לומר על מה הוא מביא קרבן.

ולכן אף לענין קבלה להבא אין צריך לומר כן
אלא בוידי של חטא, שהוא חלק מדיני
התשובה שצריך קבלה לעתיד, אבל בוידי
של קרבן אין צריך להזכיר דבר זה, אלא רק
לומר ולספר על מה הוא מביא קרבן.

ו. **ולפי** זה אף מבואר שהוידי של הכהן גדול
הוא וידי של קרבן, ולכן אינו צריך לפרט בו
את החטאים, אלא רק לומר שהוא בא על
חטאי עם ישראל, וכן אין צריך שהמתכפר
עצמו יאמר דברים אלו, אלא הכהן שמקריב
אומר כן עבור ישראל, כי אמירה זו אין בה
דין וידי אלא רק לפרט את סיבת ותועלת
הבאת הקרבן, ודי שהכהן אומר כן עבור כל
עם ישראל המתכפרים בקרבן.

ומוכרח כן בדעת הרמב"ם (תשובה א, ב)
ששעיר המשתלח מכפר על החמורות
(דברים שחייבים עליהם מיתת בית דין או כרת)
למי שעשה תשובה, ועל הקלות (עשה ולא
תעשה שאין בהן כרת) אף למי שלא עשה
תשובה כלל, וא"כ כשהכהן מתוודה ודאי
שלא שייך לומר שהוא וידי של תשובה
שהרי הוא מכפר למי שלא שב, וע"כ שהוא

והעולה לדורון, ופירש רש"י, שהיא באה
להקבלת פנים, כאדם שסרח במלך וריצהו
ע"י פרקליטין וכשבא להקביל פניו מביא
דורון בידו. ואם עולה היא דורון מדוע צריך
להתוודות בשעת הבאתה והלא אינה באה
לכפרה כלל.

וע"כ שהוידי אינו משום הכפרה אלא כדי
לומר ולפרט את ענין הבאת הקרבן, ולכן
אומר שעבר על עשה ועל ל"ת שניתק
לעשה, ואף שהקרבן לא בא לכפר אלא הוא
בא כדורון לאחר ריצוי העוון, צריך להתוודות
בשעת הבאתו.

ובזה אף ביארו את דברי רבי ישמעאל בן
אלישע (שבת יב, א) שקרא והטה בשבת,
וכתב על פנקסו "אני ישמעאל בן אלישע
קריתי והטיתי נר בשבת לכשיבנה בית
המקדש אביא חטאת שמנה", ולכאורה
מדוע היה צריך לכתוב את עוונו ולא היה די
שיכתוב שחייב חטאת, אלא משום שצריך
להתוודות על הקרבן ולומר על מה הוא
מכפר, ולכן כתב שהוא כפרה על עוון חילול
שבת, [ועי' בחזון איש (כלים כג, י) שביאר
באו"א שאולי כשיבנה ביהמ"ק ב"ד יפסקו
שאינו חייב על הבערה].

וכן הוא בכל דבר שבא לכפרה שצריך לומר
את ענין הדבר שהוא בא לכפר (וכפי שאמרו
(סנהדרין מג, ב) שכל המומתין (על ידי ב"ד)
צריכים להתוודות, ואם אינו יודע אומרים לו
אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי.
ולכאורה צ"ב איך אמירה זו שייכת לוידי,
והלא היא כעין תפילה שהמיתה תכפר לו.
וע"כ שהוא ענין הוידי בשעת הכפרה,
שצריך לומר ולבאר על מה הכפרה באה, ולכן
עדיף שיאמר וידי עם פירוט חטאיו, אבל

וידוי של קרבן שענינו לבאר תועלת הבאת הקרבן.

ז. ואף בוידוי של יוהכ"פ יש לומר כן, שיש שני חלקים בוידוי, יש וידוי של תשובה שיוהכ"פ הוא זמן של תשובה וצריך להתוודות בו מדין תשובה, אבל יש עוד דין וידוי מצד הכפרה, שכיון שיוהכ"פ הוא זמן כפרה לכן צריך להתוודות בו ולומר על מה באה הכפרה, וכדין וידוי של קרבן.

וכן נראה (עי' בס' הררי קדם א, מג) מדברי הרמב"ן (יומא פז, ב) שכתב, "מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה וכו', נראה לפי דקדוק הלשון הזה שאין הוידוי שהוא מתודה לאחר אכילה בתפילת ערבית וכו', אלא שהקדימו לו חכמים להתוודות קודם שיאכל משום שמא תטרף דעתו בסעודה, ועלה קאמר שאע"פ שהצריכו לו להקדים ולהתוודות, עיקר הוידוי לא הפסיד את מקומו וצריך להתוודות לאחר שאכל ושתה דהיינו עם חשיכה וכו', וכי תעלה על דעתך שלא יתודה ביום הכפורים עצמו ואין וידוי ערבית אלא משום שמא אירע דבר קלקלה של עבירה בסעודה, ואנן מצות וידוי של ערב יוה"כ קאמרינן דהוא עם חשיכה אבל של יוה"כ ודאי בעצמו של יום הוא, אלא משמע דהכי קתני, מצות וידוי של ערב יוה"כ שצריך להתוודות כדי שיכנס ליום בתשובה הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו, שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום, אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנע בשכרותו מן הוידוי לפיכך החמירו עליו להתוודות קודם אכילה, ואף על פי שהתודה קודם אכילה חוזר ומתודה בזמנו עם חשיכה סמוך ליום עצמו שמא

אירע דבר קלקלה של עבירה בסעודה, ווידוי של ערבית שהוא וידוי של יוה"כ עצמו לא קתני דודאי מתודה הוא ביוה"כ".

ומבואר בדבריו שהם שני דינים חלוקים, יש דין של וידוי של ערב יוהכ"פ והוא סמוך לחשיכה כדי שיהיה סמוך ליום הכיפורים מבלי שהות לחטוא ביניהם [ובנוסף חייבו חכמים להתוודות אף קודם סעודה מפסקת שמא יחנק בסעודה], ויש דין נוסף של וידוי של יום הכיפורים. ובאיור הדברים הם, שיש וידוי של תשובה שהוא בערב יוהכ"פ שצריך ליכנס ליוהכ"פ לאחר שעשה תשובה ווידוי, אלא שביוהכ"פ עצמו חייב להתוודות, והוא וידוי של כפרה.

וכן מבואר בדברי הלבוש (או"ח תרז, א) שכתב, "כיון שיום כיפור הוא סליחה וכפרה דכתיב (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', צריך כל אדם שיתוודה על חטאיו, כי כן מצינו בכל קרבנות שבאו על הכפרה דכתיב בהם (במדבר ה, ז) והתוודו את חטאתם אשר עשו וגו', וכמו שעשה כהן גדול ביום הכיפורים שהתוודה בעדו ובעד כל ישראל, דכתיב (שם טז, יז) וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל, שפירשו שיתוודה חטאתו ואח"כ חטאת ישראל". ולכאורה צ"ב מדוע תלה את הוידוי בדין וידוי של קרבן ולא כתב שהוא מדין תשובה. אמנם הוא מבואר לפי הדברים הנ"ל, שוידוי של יוהכ"פ אינו מדין וידוי של תשובה, אלא הוא מדין וידוי של כפרה, שבכל מה שהאדם מתכפר בו יש לו להתוודות, וכמו שבקרבן צריך להתוודות ולומר על מה הוא מביא את הקרבן, כמו כן ביוהכ"פ שהוא זמן כפרה צריך להתוודות ולומר על איזה חטאים הוא מכפר.

ומעצתה מיושבים דברי הרמב"ם, שבפרק א' כתב את ענין הוידוי של תשובה, ולכן כתב שצריך להזכיר בודיו את כל חלקי התשובה, חרטה וקבלה לעתיד, אבל בפרק ב' כתב את דיני הוידוי של יוהכ"פ, שהוא מדין ודיוי של כפרה שבו אין צריך לפרט את כל חלקי התשובה אלא רק לומר על מה התשובה מכפרת, ולכן כתב שעיקר הוידוי הוא לומר חטאנו. וכן צריך לומר את החטאים שכבר נתכפר לו, ואע"פ שעשה עליהם תשובה, כי יוהכ"פ מכפר אף עליהם ויש להזכירם עם הכפרה.

ח. ויש עוד נפק"מ בין שני הוידויים אם הם מעכבים את הכפרה. שהנה המנחת חינוך (מצוה שסד) דייק מדברי הרמב"ם (הנ"ל) שכתב, "וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדוןן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה, ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה, וכן כל מחוייבי מיתנות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו", ודקדק המנחת חינוך ששיטת הרמב"ם שוידוי מעכב את הכפרה, [וכתב שהוא דבר מחודש שיש לומר שאף שהוא מצות עשה אבל אינו מעכב את הכפרה, ופלפל שם בענין זה, ובסו"ד כתב לחדש שהרמב"ם סבר שמצות תשובה אינה מצות עשה חיובית אלא היא כמצות גירושין וכדו' שהתורה אמרה איך לקיימם, ולכן אף בתשובה הוידוי הוא חלק ממעשה המצוה, עיי"ש]. והקשה על זה ממה שאמרו (קידושין מט, ב) שאם קידש אשה על מנת שאני צדיק היא מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו, ולכאורה לפי הרמב"ם אם לא התוודה לא קיים מצות תשובה ואין הוא נהיה צדיק.

וכתב לחלק שאע"פ שלא עשה תשובה על מעשיו, אבל הוא צדיק מכאן ולהבא, ולכן היא מקודשת. אלא שהקשה על זה ממה שאמרו (זבחים ז, ב. והובא לעיל) שעולה היא דורון, כיון שאם לא עשה תשובה הוא זבח רשעים, ולאחר שעשה תשובה אינו צריך להביא קרבן, וע"כ שהוא רק דורון. ולכאורה לפי דעת הרמב"ם שוידוי מעכב בתשובה, א"כ אפשר לומר שאם עשה תשובה ולא התוודה שכבר אינו רשע אבל עדיין הוא צריך להביא קרבן כיון שלא נתכפר לו.

אמנם לפי יסוד הדברים הנ"ל יש לדחות את דקדוקו של המנחת חינוך, ויש לבאר שדברי הרמב"ם שהוידוי מעכב אינו כלל בודיו של תשובה, ושייך לעשות תשובה אף בלא וידוי שהיא מצוה בפ"ע, ורק בודיו של כפרה סבר הרמב"ם שהוידוי מעכב, ולכן כתב רק בבעלי חטאות ואשמות שהוידוי מעכב. ומעצתה לא קשה כלל מעולה שהיא רק דורון ולא לכפרה, כי אף שלא התוודה אינו צריך כפרה על ביטול העשה כי בתשובה לבד כבר נתכפר לו החטא, וע"כ שהעולה היא רק לדורון.

[אלא] שעדיין צ"ע שהרמב"ם כתב אף על החובל בחבירו והמזיק ממונו שאינו מתכפר לו עד שיתודה, ומדוע הוידוי מעכב שהרי הוא וידוי של תשובה. ובכסף משנה הביא מקור לדברי הרמב"ם ממה שאמרו (ב"ק צב, א) "אף על פי שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה", ולפי דבריו הוידוי הוא בקשת מחילה מחבירו, והוא מעכב. אבל האחרונים (עי' הגהות טורי אבן, שם) הקשו עליו שמשמע שהוא מדין וידוי ולא משום בקשת מחילה מחבירו, וצ"ע].